

~ ๑ ~

คู่มือ

พระไตรปิฎกฉบับแปลคำต่อคำกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่สังคมโลก

ประจำปี ๒๕๖๗

Word-by-Word Translation Tipitaka and
Buddhism Propagation to Global Society

๒๐๒๔

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๔

พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสก-เอกาทสกนิบาต

ได้รับทุนอุดหนุนโครงการจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ

ปีงบประมาณ ๒๕๖๗

คู่มือ การเรียนรู้
พระไตรปิฎก ฉบับแปลโดยศัพท์ (คำต่อคำ)

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๔
พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสก-เอกาทสกนิบาต

คำชี้แจง

วัตถุประสงค์ของการจัดทำคู่มือการเรียนรู้พระไตรปิฎกฉบับแปลโดยศัพท์ (Word-by-Word Tipitaka Translation) มี ๒ ประการหลัก คือ ๑. เพื่อให้เกิดความเข้าใจในความหมายของศัพท์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกฉบับบาลี ที่เป็นอักษรไทยและอักษรโรมัน ทุกคำ ๒. เพื่อให้ความหมายของศัพท์แต่ละคำที่ปรากฏในพระไตรปิฎกทั้ง ๔๕ เล่ม ได้ช่วยสร้างให้ภาษาบาลีเป็นภาษาที่คงอยู่ และสืบเนื่องคู่กับพระพุทธศาสนา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ คือ พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสก-เอกาทสกนิบาต แบ่งเป็น ๒ นิบาต คือ ทสกนิบาต คือ หมวดพระสูตรที่มีหัวข้อธรรมจำนวน ๑๐ ข้อ มี ๗๔๖ สูตร และเอกาทสกนิบาต คือ หมวดพระสูตรที่มีหัวข้อธรรมจำนวน ๑๑ ข้อ มี ๖๗๑ สูตร

ในนิบาตเหล่านี้ แต่ละนิบาตมีการแบ่งหมวดหมู่พระสูตรที่แตกต่างกันตามลักษณะของหัวข้อธรรม กล่าวคือมีการแบ่งเป็นวรรคอย่างเดียบบ้าง แบ่งเป็นปัณณาสก์ (หมวดละ ๕๐ สูตร) และเปยยาลบ้าง แบ่งเป็นปัณณาสก์และวรรคบ้าง แบ่งเป็นวรรคและเปยยาลบ้าง ดังนี้

ทสกนิบาต แบ่งออกเป็น ๕ ปัณณาสก์ คือ

๑. ปฐมปัณณาสก์ จำแนกออกเป็น ๕ วรรค ประกอบด้วย ๑) อานิสังสวรรค ว่าด้วยอานิสงส์ มี ๑๐ สูตร ๒) นาถกรณวรรค หมวดว่าด้วยนาถกรณธรรม มี ๑๐ สูตร ๓) มหาวรรค หมวดว่าด้วยเรื่องใหญ่ มี ๑๐ สูตร ๔) อุปาฬิวรรค หมวดว่าด้วยพระอุปาฬิ มี ๑๐ สูตร ๕) อักโกสวรรค หมวดว่าด้วยการดำ มี ๑๐ สูตร

๒. ทุติยปัณณาสก์ จำแนกออกเป็น ๕ วรรค ประกอบด้วย ๑) สจิตตวรรค หมวดว่าด้วยวาระจิตของตน มี ๑๐ สูตร ๒) ยมกวรรค หมวดว่าด้วยธรรมคู่กัน มี ๑๐ สูตร ๓) อาภังขวรรค หมวดว่าด้วยความหวัง มี ๑๐ สูตร ๔) เถรวรรค หมวดว่าด้วยพระเถระ มี ๑๐ สูตร ๕) อุปาสกวรรค หมวดว่าด้วยอุบาสก มี ๑๐ สูตร

๓. ตติยปัณณาสก์ จำแนกออกเป็น ๕ วรรค ประกอบด้วย ๑) สมณสัณญาวรรค หมวดว่าด้วยสมณสัณญา มี ๑๒ สูตร ๒) ปัจโจโรหนิวรรค หมวดว่าด้วยพิธีลอยบาป มี ๑๐ สูตร ๓) ปริสุททวรรค หมวดว่าด้วยธรรมที่บริสุทธิ์ มี ๑๑ สูตร ๔) สาธูวรรค หมวดว่าด้วยธรรมที่ดี และธรรมที่ไม่ดี มี ๑๑ สูตร ๕) อริยมัคควรรค หมวดว่าด้วยธรรมที่เป็นอริยมรรค มี ๑๐ สูตร

๔. จตุตถปัณณาสก์ จำแนกออกเป็น ๕ วรรค ประกอบด้วย ๑) ปุคคลวรรค หมวดว่าด้วยบุคคล มี ๑๒ สูตร ๒) ชาณูโสณิวรรค หมวดว่าด้วยพราหมณ์ชื่อว่าชาณูโสณิ มี ๑๑ สูตร ๓) สาธูวรรค ว่าด้วยธรรมที่ดี และธรรมที่ไม่ดี มี ๑๑ สูตร ๔) อริยมัคควรรค หมวดว่าด้วยธรรมที่เป็นอริยมรรค มี ๑๐ สูตร ๕) อปรปุคคลวรรค หมวดว่าด้วยบุคคล อีกหมวดหนึ่ง มี ๑๒ สูตร

๕. ปัญจมปัณณาสก์ จำแนกออกเป็น ๒ วรรค ประกอบด้วย ๑) กรชกายวรรค หมวดว่าด้วยกรชกาย มี ๑๐ สูตร ๒) สามัญญวรรค หมวดว่าด้วยธรรมทั่วไป มี ๑๒ สูตร

๒. เอกาทสกนิบาต แบ่งเป็น ๔ วรรค ได้แก่ ๑) นิสสยวรรค หมวดว่าด้วยนิสสัย มี ๑๐ สูตร ๒) อนุสสติวรรค หมวดว่าด้วยอนุสสติ มี ๑๑ สูตร ๓) สามัญญวรรค หมวดว่าด้วยสามัญญลักษณะ มี ๑๒ สูตร และ ๔) รากเปยยาล

คู่มือการศึกษาพระไตรปิฎกฉบับแปลคำต่อคำนี้ คณะผู้ดำเนินการได้พยายามอย่างยิ่งในการสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นกับพุทธศาสนิกชนและผู้สนใจศึกษาความหมาย ในการแปลคำศัพท์ที่แสดงด้วยการแปลบาลีซึ่งเป็นภาษาที่พระพุทธรเจ้าทรงใช้แสดงธรรมเทศนา ในขณะเดียวกัน คณะผู้ดำเนินการ ได้สรุปประเด็นของธรรมที่สำคัญ ควรแก่การเรียนรู้ และการนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของแต่ละคนให้บรรลุจุดหมายที่เป็นความสงบสุขสูงสุดของชีวิต การจัดทำคู่มือจึงแบ่งออกเป็นบท ในแต่ละบทก็จะเป็นการกล่าวถึงธรรมที่บรรจุอยู่ในแต่ละส่วนของเล่ม พร้อมกับยกตัวอย่างของพระบาลีที่เกี่ยวข้องกับธรรมที่สรุปมาให้ศึกษา ผู้ใช้คู่มือจึงจะศึกษาถึงคำอธิบายธรรม มีบาลีประกอบต่อด้วยบทแปลแบบคำต่อคำ และตามด้วยบทแปลโดยความที่ได้จากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙.

สารบัญ

เนื้อหา	หน้า
คำชี้แจง	๓
บทที่ ๑ อานิสังสวรรค: กัมตถียสูตร	๖
บทที่ ๒ สจิตตวรรค: สจิตตสูตร	๑๓
บทที่ ๓ สมณสัญญาวรรค: สมณสัญญาสูตร	๑๘
บทที่ ๔ ปุคคลวรรค: เสวตีพพสูตร	๒๔
บทที่ ๕ นิสสยวรรค: เจตนากรณียสูตร	๒๘

บทที่ ๑

อานิสังสวรรค: กัมตถียสูตร

บทนี้กล่าวถึงกัมตถียสูตร เป็นพระสูตรที่ว่าด้วยคำถามเกี่ยวกับผลแห่งศีลที่เป็นกุศล ในพระสูตรนี้ท่านพระอานนทเป็นผู้ทูลถามและพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ตรัสตอบคู่กันไปทีละข้อ ๆ รวมทั้งหมด ๑๐ ข้อ โดยมีศีลที่เป็นกุศลเป็นเหตุให้เกิดผลตามมาและผลนั้นเป็นเหตุให้เกิดผลอื่น ๆ ต่อเนื่องกันไปดังนี้

๑. ศีลที่เป็นกุศล เป็นเหตุให้เกิดความไม่เดือดร้อนใจ
๒. ความไม่เดือดร้อนใจ เป็นเหตุให้เกิดความบันเทิงทั่ว
๓. ความบันเทิงทั่ว เป็นเหตุให้เกิดความอิมใจ
๔. ความอิมใจ เป็นเหตุให้เกิดความระงับ
๕. ความระงับ เป็นเหตุให้เกิดความสุข
๖. ความสุข เป็นเหตุให้เกิดความตั้งมั่นพร้อมยิ่ง
๗. ความตั้งมั่นพร้อมยิ่ง เป็นเหตุให้เกิดความเห็นเป็นเครื่องหยั่งรู้ตามความเป็นจริง
๘. ความเห็นเป็นเครื่องหยั่งรู้ตามความเป็นจริง เป็นเหตุให้เกิดความเบื่อหน่ายและความคลายกำหนด
๙. ความเบื่อหน่ายและความคลายกำหนด เป็นเหตุให้เกิดความหยั่งรู้และความเห็นในความหลุดพ้นโดยพิเศษ
๑๐. ความหยั่งรู้และความเห็นในความหลุดพ้นโดยพิเศษ เป็นธรรมสูงสุด

ในท้ายพระสูตร พระผู้มีพระภาคทรงสรุปว่า ศีลที่เป็นกุศลย่อมให้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ได้ตามลำดับ.

ตัวอย่าง

๑. บาลี

๑. อานิสังสวคโค

๑. กัมตถียสูตร

๑. เอว เม สุตฺติ เอกํ สมยํ ภควา สาวตถียํ วิหริติ เขตฺวเน อนาถปิณฑิกสฺส อารามเ. อลฺ โข อายสฺมา อานนฺโท เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ อูปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิเวเตตฺวา เอกมนฺตํ นิสิตฺติ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทวโจ

“กัมตถียานิ ภาณเต กุสลานิ สीलานิ ภิมานิสฺसानิ”ติ? “อวิปฺปฏิสารถฺตานิ โข อานนฺท กุสลานิ สीलานิ อวิปฺปฏิสารถานิสฺसानิ”ติ.

“อวิปฺปฏิสารถฺ ปน ภาณเต กัมตถียานิ ภิมานิสฺสโ”ติ? “อวิปฺปฏิสารถฺ โข อานนฺท ปาโมชชตฺถ ปาโมชชานิสฺสโ”ติ.

“ปาโมชฺชํ ปน ภาณเต กัมตถียานิ ภิมานิสฺส”นติ? “ปาโมชฺชํ โข อานนฺท ปิตตถํ ปิตานิสฺส”นติ.

“ปิตฺติ ปน ภาณเต กัมตถียานิ ภิมานิสฺส”ติ? “ปิตฺติ โข อานนฺท ปสสทฺธตฺถา ปสสทฺธานิสฺส”ติ.

“ปัสสพธิ ปน ภนเต กิมตถิยา กิমানิสสา”ติ? “ปัสสพธิ โข อานนท สุขตถา สุขานิสสา”ติ.

“สุขํ ปน ภนเต กิมตถิโย กิমানิสส”นติ? “สุขํ โข อานนท สมารถถํ สารานิสส”นติ

“สมาธิ ปน ภนเต กิมตถิโย กิमानิสโส”ติ? “สมาธิ โข อานนท ยถาภูตญาณทสสนตโถ ยถาภูตญาณทสสนานิสโส”ติ.

“ยถาภูตญาณทสสนํ ปน ภนเต กิมตถิโย กิमानิสส”นติ? “ยถาภูตญาณทสสนํ โข อานนท นิพพิทาวีราคตถํ นิพพิทาวีราคานิสส”นติ.

“นิพพิทาวีราโค ปน ภนเต กิมตถิโย กิमानิสโส”ติ? “นิพพิทาวีราโค โข อานนท วิมุตติญาณทสสนตโถ วิมุตติญาณทสสนานิสโส.

“อติ โข อานนท กุสลานิ สีลานิ อวิปปฏิสารถถานิ อวิปปฏิสารานิสสานิ อวิปปฏิสาร์ ปาโมชชตโถ ปาโมชชานิสโส ปาโมชชํ ปิตตถํ ปิตานิสสํ ปิติ ปัสสพทตถา ปัสสพทธานิสสา ปัสสพธิ สุขตถา สุขานิสสา สุขํ สมารถถํ สารานิสสํ สมาธิ ยถาภูตญาณทสสนตโถ ยถาภูตญาณทสสนานิสโส ยถาภูตญาณทสสนํ นิพพิทาวีราคตถํ นิพพิทาวีราคานิสสํ นิพพิทาวีราโค วิมุตติญาณทสสนตโถ วิมุตติญาณทสสนานิสโส. อติ โข อานนท กุสลานิ สีลานิ อนุพุพเพน อคคาย ปเรนตี”ติ. ปฐมํ.

๒. การแปลคำต่อคำ

๑. ปฐมปณณาสกํ – ปฐมปณณาสกํ/

อานิสสวคโค – หมวดเป็นเครื่องแสดงซึ่งอานิสส/ ปฐโม – ที่ ๑/

* _ * _ * _ * _ * _ * _ *

๑. กิมตถิยสูตรํ – พระสูตรเป็นเครื่องแสดงซึ่งคำถามเกี่ยวกับผลแห่งศีล/

๑. เอวมเม – อย่างนี้ อันข้าพเจ้า/ สุตํ; – สดับมาแล้ว/

เอกํ – หนึ่ง/ สมยํ – ในสมัย/ ภควา – พระผู้มีพระภาคเจ้า/ สวตถิโย – ในเมืองชื่อว่าสาวัตถี/ วิหริติ – ย่อมทรงประทับอยู่/ เขตวเน – ชื่อว่าเขตวัน/ อนาถปิณฑิกสส – ของคฤหบดีผู้มาก่อนข้าวเพื่อบุคคลผู้มีที่พึ่งหาไม่ได้/ อารามเม. – ณ อาราม/ อถ โข – ครั้งนั้นแล/ อายสฺมา – ท่านผู้มีอายุ/ อานนโท – ชื่อว่าอานนท/ เยน – โดย/ [ทิสภาเคน – โดยส่วนแห่งทิศ]/ ภควา – พระผู้มีพระภาคเจ้า/ เทนุปสงกมิ; – ก้าวเข้าไปหาด้วยดีแล้ว โดยส่วนแห่งทิศนั้น/ อุปสงกมิตฺวา – ครั้นก้าวเข้าไปหาด้วยดีแล้ว/ ภควนตํ – ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้า/ อภิวาเทตฺวา – ถวายบังคมยั้งแล้ว/ เอกมนตํ – ณ ส่วนที่สุดข้างหนึ่ง/ นิสฺสิ. – นั่งแล้ว/ เอกมนตํ – ณ ส่วนที่สุดข้างหนึ่ง/ นิสฺสินโน โข – ผู้นั่งแล้วแล/ อายสฺมา – ท่านผู้มีอายุ/ อานนโท – ชื่อว่าอานนท/ ภควนตํ – กับพระผู้มีพระภาคเจ้า/ เอตทวโจ – ได้กราบทูลแล้ว ซึ่งเนื้อความนั้น/

“กิมตฺถิยานิ – เป็นธรรมที่มีอะไรเป็นประโยชน์/ ภาณเต – ข้าแต่ท่านผู้เจริญ/ กุสลานิ – ที่เป็นกุศล/ สีลานิ – ศีลทั้งหลาย/ กิমানิสฺสาณิ”ติ? – เป็นธรรมที่มีอะไรเป็นอานิสงส์”ดังนี้?/

“อวิปฺปฏิสารตฺถานิ โข – เป็นธรรมที่มีความไม่เดือดร้อนใจเป็นประโยชน์แล/ อานนฺท – ดูก่อนอานนท/ กุสลานิ – ที่เป็นกุศล/ สีลานิ – ศีลทั้งหลาย/ อวิปฺปฏิสารานิสฺสาณิ”ติ. – เป็นธรรมที่มีความไม่เดือดร้อนใจเป็นอานิสงส์”ดังนี้/

“อวิปฺปฏิสารโ – ความไม่เดือดร้อนใจ/ ปน – ก็/ ภาณเต – ข้าแต่ท่านผู้เจริญ/ กิมตฺถิโย – เป็นธรรมที่มีอะไรเป็นประโยชน์/ กิমানิสฺโส”ติ? – เป็นธรรมที่มีอะไรเป็นอานิสงส์”ดังนี้?/

“อวิปฺปฏิสารโ โข – ความไม่เดือดร้อนใจแล/ อานนฺท – ดูก่อนอานนท/ ปาโมชฺชตฺถโ – เป็นธรรมที่มีความเป็นแห่งบุคคลผู้บังเหียงทั่วเป็นประโยชน์/ ปาโมชฺชานิสฺโส”ติ. – เป็นธรรมที่มีความเป็นแห่งบุคคลผู้บังเหียงทั่วเป็นอานิสงส์”ดังนี้/

“ปาโมชฺช – ความเป็นแห่งบุคคลผู้บังเหียงทั่ว/ ปน – ก็/ ภาณเต – ข้าแต่ท่านผู้เจริญ/ กิมตฺถิโย – เป็นธรรมที่มีอะไรเป็นประโยชน์/ กิমানิสฺส”นฺติ? – เป็นธรรมที่มีอะไรเป็นอานิสงส์”ดังนี้?/

“ปาโมชฺช โข – ความเป็นแห่งบุคคลผู้บังเหียงทั่วแล/ อานนฺท – ดูก่อนอานนท/ ปิตตํ – เป็นธรรมที่มีความอิมใจเป็นประโยชน์/ ปิตานิสฺส”นฺติ. – เป็นธรรมที่มีความอิมใจเป็นอานิสงส์”ดังนี้/

“ปิติ – ความอิมใจ/ ปน – ก็/ ภาณเต – ข้าแต่ท่านผู้เจริญ/ กิมตฺถิยา – เป็นธรรมที่มีอะไรเป็นประโยชน์/ กิมานิสฺสา”ติ? – เป็นธรรมที่มีอะไรเป็นอานิสงส์”ดังนี้?/

“ปิติ โข – ความอิมใจแล/ อานนฺท – ดูก่อนอานนท/ ปสฺสทฺธตฺถา – เป็นธรรมที่มีความระงับเป็นประโยชน์/ ปสฺสทฺธานิสฺสา”ติ. – เป็นธรรมที่มีความระงับเป็นอานิสงส์”ดังนี้/

“ปสฺสทฺธิ – ความระงับ/ ปน – ก็/ ภาณเต – ข้าแต่ท่านผู้เจริญ/ กิมตฺถิยา – เป็นธรรมที่มีอะไรเป็นประโยชน์/ กิมานิสฺสา”ติ? – เป็นธรรมที่มีอะไรเป็นอานิสงส์”ดังนี้?/

“ปสฺสทฺธิ โข – ความระงับแล/ อานนฺท – ดูก่อนอานนท/ สุขตฺถา – เป็นธรรมที่มีความสุขเป็นประโยชน์/ สุขานิสฺสา”ติ. – เป็นธรรมที่มีความสุขเป็นอานิสงส์”ดังนี้/

“สุขํ – ความสุข/ ปน – ก็/ ภาณเต – ข้าแต่ท่านผู้เจริญ/ กิมตฺถิโย – เป็นธรรมที่มีอะไรเป็นประโยชน์/ กิมานิสฺส”นฺติ? – เป็นธรรมที่มีอะไรเป็นอานิสงส์”ดังนี้?/

“สุขํ โข – ความสุขแล/ อานนฺท – ดูก่อนอานนท/ สมာธตํ – เป็นธรรมที่มีความตั้งมั่นพร้อมยังเป็นประโยชน์/ สมာธานิสฺส”นฺติ. – เป็นธรรมที่มีความตั้งมั่นพร้อมยังเป็นอานิสงส์”ดังนี้/

“สมาริ – ความตั้งมั่นพร้อมยิ่ง/ ปน – ก็/ ภาณเต – ข้าแต่ท่านผู้เจริญ/ กิมตฺถิโย – เป็นธรรมที่มีอะไรเป็นประโยชน์/ กิมานิสฺโส”ติ? – เป็นธรรมที่มีอะไรเป็นอานิสงส์”ดังนี้?/

“สมาธิ โข – ความตั้งมั่นพร้อมยิ่งแล/ อานนท – ดูก่อนอานนท/ ยถาภูตญาณทสสนตโถ – เป็นธรรมที่มีความเห็นเป็นเครื่องหยั่งรู้ตามความเป็นจริงเป็นประโยชน์/ ยถาภูตญาณทสสนานิสโส”ติ. – เป็นธรรมที่มีความเห็นเป็นเครื่องหยั่งรู้ตามความเป็นจริงเป็นอานิสงส์”ดังนี้/

“ยถาภูตญาณทสสนิ – ความเห็นเป็นเครื่องหยั่งรู้ตามความเป็นจริง/ ปน – ก็/ ภนฺเต – ข้าแต่ท่านผู้เจริญ/ กิมตถิโย – เป็นธรรมที่มีอะไรเป็นประโยชน์/ กิমানิสโส”นติ? – เป็นธรรมที่มีอะไรเป็นอานิสงส์”ดังนี้/

“ยถาภูตญาณทสสนิ โข – ความเห็นเป็นเครื่องหยั่งรู้ตามความเป็นจริงแล/ อานนท – ดูก่อนอานนท/ นิพพิทาวีราคตโถ – เป็นธรรมที่มีความเบื่อหน่ายและความคลายกำหนดเป็นประโยชน์/ นิพพิทาวีราคานิสโส”นติ. – เป็นธรรมที่มีความเบื่อหน่ายและความคลายกำหนดเป็นอานิสงส์”ดังนี้/

“นิพพิทาวีราโค – ความเบื่อหน่ายและความคลายกำหนด/ ปน – ก็/ ภนฺเต – ข้าแต่ท่านผู้เจริญ/ กิมตถิโย – เป็นธรรมที่มีอะไรเป็นประโยชน์/ กิমানิสโส”ติ? – เป็นธรรมที่มีอะไรเป็นอานิสงส์”ดังนี้/

“นิพพิทาวีราโค โข – ความเบื่อหน่ายและความคลายกำหนดแล/ อานนท – ดูก่อนอานนท/ วิมุตติญาณทสสนตโถ – เป็นธรรมที่มีความหยั่งรู้และความเห็นในความหลุดพ้นโดยพิเศษเป็นประโยชน์/ วิมุตติญาณทสสนานิสโส. – เป็นธรรมที่มีความหยั่งรู้และความเห็นในความหลุดพ้นโดยพิเศษเป็นอานิสงส์/

“อติ โข – ด้วยประการฉะนี้แล/ อานนท – ดูก่อนอานนท/ กุสลาณี – ที่เป็นกุศล/ สีลาณี – ศีลทั้งหลาย/ อวิปปฏิสารตถาณี – เป็นธรรมที่มีความไม่เดือดร้อนใจเป็นประโยชน์/ อวิปปฏิสารานิสสาณี – เป็นธรรมที่มีความไม่เดือดร้อนใจเป็นอานิสงส์/

อวิปปฏิสารถิ – ความไม่เดือดร้อนใจ/ ปาโมชชตโถ – เป็นธรรมที่มีความเป็นแห่งบุคคลผู้บันเทิงทั่วเป็นประโยชน์/ ปาโมชชานิสโส – เป็นธรรมที่มีความเป็นแห่งบุคคลผู้บันเทิงทั่วเป็นอานิสงส์/

ปาโมชช – ความเป็นแห่งบุคคลผู้บันเทิงทั่ว/ ปิตตโถ – เป็นธรรมที่มีความอึดใจเป็นประโยชน์/ ปิตานิสโส – เป็นธรรมที่มีความอึดใจเป็นอานิสงส์/

ปิติ – ความอึดใจ/ ปสสทตถา – เป็นธรรมที่มีความระงับเป็นประโยชน์/ ปสสทธานิสสา – เป็นธรรมที่มีความระงับเป็นอานิสงส์/

ปสสทธิ – ความระงับแล/ สุขตถา – เป็นธรรมที่มีความสุขเป็นประโยชน์/ สุขานิสสา – เป็นธรรมที่มีความสุขเป็นอานิสงส์/

สุขิ – ความสุข/ สมาธตโถ – เป็นธรรมที่มีความตั้งมั่นพร้อมยิ่งเป็นประโยชน์/ สมาธานิสโส – เป็นธรรมที่มีความตั้งมั่นพร้อมยิ่งเป็นอานิสงส์/

สมาธิ – ความตั้งมั่นพร้อมยิ่ง/ ยถาภูตญาณทสสนตโถ – เป็นธรรมที่มีความเห็นเป็นเครื่องหยั่งรู้ตามความเป็นจริงเป็นประโยชน์/ ยถาภูตญาณทสสนานิสโส – เป็นธรรมที่มีความเห็นเป็นเครื่องหยั่งรู้ตามความเป็นจริงเป็นอานิสงส์/

ยถาภูตญาณทสสนํ – ความเห็นเป็นเครื่องหยั่งรู้ตามความเป็นจริง/ **นิพพิทาวีราคตํ** – เป็นธรรมที่มีความเบื่อหน่ายและความคลายกำหนดเป็นประโยชน์/ **นิพพิทาวีราคานิสสํ** – เป็นธรรมที่มีความเบื่อหน่ายและความคลายกำหนดเป็นอานิสงส์/

นิพพิทาวีราโค – ความเบื่อหน่ายและความคลายกำหนด/ **วิมุตติญาณทสสนตฺโต** – เป็นธรรมที่มีความหยั่งรู้และความเห็นในความหลุดพ้นโดยพิเศษเป็นประโยชน์/ **วิมุตติญาณทสสนานิสฺโส** – เป็นธรรมที่มีความหยั่งรู้และความเห็นในความหลุดพ้นโดยพิเศษเป็นอานิสงส์/

อิตฺติ โข – ด้วยประการฉะนี้แล/ **อานนฺท** – ดูก่อนอานนท์/ **กุสลานิ** – ที่เป็นกุศล/ **สีลานิ** – ศีลทั้งหลาย/ **อนุปฺพุพฺเพน** – โดยลำดับ/ **อคฺคาย** – ที่ล้าเลิศ/ **[อโรหตฺตาย** – เพื่อความเป็นแห่งพระอรหันต์]/ **ปเรนฺติ”ติ** – ย่อมให้ดำเนินไป”ดังนี้แล/

ปฐมํ . – ที่ ๑/ **[กิมตฺถียสฺสุตํ** – กิมตฺถียสฺสุตฺร/ **นิฏฺฐิตํ** – จบแล้ว]/

๓. การแปลโดยความ

๑. อานิสังสวรค หมวดว่าด้วยอานิสงส์

๑. กิมตฺถียสฺสุตฺร ว่าด้วยคำถามเกี่ยวกับผลแห่งศีล

[๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้นแล ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาค ดังนี้ว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ศีลที่เป็นกุศล๓ มีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอานิสงส์”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “อานนทฺ ศีลที่เป็นกุศล มีอวิปปฏิสาร (ความไม่ร้อนใจ) เป็นผล มีอวิปปฏิสารเป็นอานิสงส์”

“อวิปปฏิสารมีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอานิสงส์ พระพุทธเจ้าข้า”

“อานนทฺ อวิปปฏิสารมีปราโมทย์ (ความบันเทิงใจ) เป็นผล มีปราโมทย์เป็น อานิสงส์”

“ปราโมทย์มีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอานิสงส์ พระพุทธเจ้าข้า”

“อานนทฺ ปราโมทย์มีปีติ (ความอิ่มใจ) เป็นผล มีปีติเป็นอานิสงส์”

“ปีติมีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอานิสงส์ พระพุทธเจ้าข้า”

“อานนทฺ ปีติมีปัสสัทธิ (ความสงบกายสงบใจ) เป็นผล มีปัสสัทธิเป็นอานิสงส์”

“ปัสสัทธิมีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอานิสงส์ พระพุทธเจ้าข้า”

“อานนทฺ ปัสสัทธิมีสุขเป็นผล มีสุขเป็นอานิสงส์”

“สุขมีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอานิสงส์ พระพุทธเจ้าข้า”

“อานนทฺ สุขมีสมาธิเป็นผล มีสมาธิเป็นอานิสงส์”

“สมาธิมีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอานิสงส์ พระพุทธเจ้าข้า”

“อานนทฺ สมามียถาภูตญาณทัสสนะ๑ (ความรู้ ความเห็นตามความเป็นจริง) เป็นผล มียถาภูตญาณทัสสนะเป็นอานิสงส์”

“ยถาภูตญาณทัสสนะมีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอานิสงส์ พระพุทธเจ้าข้า”

“อานนทฺ ยถาภูตญาณทัสสนะมีนิพพิทา๒ (ความเบื่อหน่าย) และวิราคะ๓ (ความคลายกำหนัด) เป็นผล มีนิพพิทาและวิราคะเป็นอานิสงส์”

“นิพพิทาและวิราคะมีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอานิสงส์ พระพุทธเจ้าข้า”

“อานนทฺ นิพพิทาและวิราคะมีวิมุตติญาณทัสสนะ๑ (ความรู้ความเห็นในวิมุตติ) เป็นผล มีวิมุตติญาณทัสสนะเป็นอานิสงส์

อานนทฺ ศีลที่เป็นกุศลมีอวิปปฏิสารเป็นผล มีอวิปปฏิสารเป็นอานิสงส์ อวิปปฏิสารมีปราโมทย์เป็นผล มีปราโมทย์เป็นอานิสงส์ ปราโมทย์มีปีติเป็นผล มีปีติเป็นอานิสงส์ ปีติมีปัสสัทธิเป็นผล มีปัสสัทธิเป็นอานิสงส์ ปัสสัทธิมีสุขเป็นผล มีสุขเป็นอานิสงส์ สุขมีสมาธิเป็นผล มีสมาธิเป็นอานิสงส์ สมามียถาภูตญาณทัสสนะเป็นผล มียถาภูตญาณทัสสนะเป็นอานิสงส์ ยถาภูตญาณทัสสนะมี นิพพิทาและวิราคะเป็นผล มีนิพพิทาและวิราคะเป็นอานิสงส์ นิพพิทาและวิราคะมี วิมุตติญาณทัสสนะเป็นผล มีวิมุตติญาณทัสสนะเป็นอานิสงส์ อย่างนี้ อานนทฺ ศีลที่เป็นกุศล ย่อมทำอรรถผลให้บริบูรณ์โดยลำดับ อย่างนี้แล”

กัมมัตถยสูตรที่ ๑ จบ^๑

๔. สรุป

ธรรมอย่างหนึ่ง เป็นปัจจัยของธรรมอย่างนี้ มีลักษณะที่เป็นเหตุและผลของกันและกัน อย่างนี้ คือ ศีลที่เป็นกุศล มีความไม่เดือดร้อนเป็นผล มีความไม่เดือดร้อนเป็นอานิสงส์ ความไม่เดือดร้อน มีความปราโมทย์เป็นผล มีความปราโมทย์เป็นอานิสงส์ ความปราโมทย์ มีปีติเป็นผล มีปีติเป็นอานิสงส์ ปีติ มีปัสสัทธิเป็นผล มีปัสสัทธิเป็นอานิสงส์ ปัสสัทธิ มีสุขเป็นผล มีสุขเป็นอานิสงส์ สุข มีสมาธิเป็นผล มีสมาธิเป็นอานิสงส์ สมามียถาภูตญาณทัสสนะเป็นผล มียถาภูตญาณทัสสนะเป็นอานิสงส์ ยถาภูตญาณทัสสนะ มีนิพพิทาเป็นผล มีนิพพิทาเป็นอานิสงส์ นิพพิทา มีวิราคะเป็นผล มีวิราคะเป็นอานิสงส์ วิราคะ มีวิมุตติญาณทัสสนะเป็นผล มีวิมุตติญาณทัสสนะเป็นอานิสงส์ ท้ายที่สุด ศีลที่เป็นกุศล ย่อมยังความเป็นพระอรหันต์ให้บริบูรณ์โดยลำดับ ด้วยประการดังนี้แล.

^๑ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑/๑-๒.

ข้อคิดตามหลักธรรม

๑. เพราะมีศีล จึงไม่ต้องเดือดร้อนใจ
๒. เพราะมีความไม่เดือดร้อนใจ จึงมีความบันเทิงทั่ว
๓. เพราะมีความบันเทิงทั่ว จึงมีความอímใจ
๔. เพราะมีความอímใจ จึงมีความระงับ
๕. เพราะมีความระงับ จึงมีความสุข
๖. เพราะมีความสุข จึงมีความตั้งมั่นพร้อมยั่ง
๗. เพราะมีความตั้งมั่นพร้อมยั่ง จึงมีความเห็นเป็นเครื่องหยั่งรู้ตามความเป็นจริง
๘. เพราะมีความเห็นเป็นเครื่องหยั่งรู้ตามความเป็นจริง จึงมีความเบื่อหน่ายและความคลายกำหนัด
๙. เพราะมีความเบื่อหน่ายและความคลายกำหนัด จึงมีความหยั่งรู้และความเห็นในความหลุดพ้นโดยพิเศษ
๑๐. เพราะมีความหยั่งรู้และความเห็นในความหลุดพ้นโดยพิเศษ ที่เป็นธรรมสูงสุดตามลำดับ.

บทที่ ๒

สจิตตวรรค: สจิตตสูตร

พระสูตรนี้ ว่าด้วยผู้ฉลาดในวาระจิตของตน กล่าวคือ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสอนให้ภิกษุพิจารณาวาระจิตของตนว่า ขณะนี้มีกิเลสอย่างใดอย่างหนึ่งในกิเลส ๑๐ อย่าง มี อภิชฌาและพยาบาท เป็นต้น ครอบงำจิตอยู่หรือไม่ ถ้ามีให้เพียรละกิเลสนั้น ๆ ออกเสีย ถ้าไม่มี ให้รักษาสถานะเช่นนั้นของจิตต่อไป และให้ตั้งใจพากเพียรเจริญในการเจริญภาวนาเพื่อให้บรรลุธรรมที่สูงยิ่ง ๆ ขึ้นไป.

ตัวอย่าง

๑. บาลี

๒. ทุตติยปณณาสกัม

(๒) ๑. สจิตตตวคฺโค

๑. สจิตตสูตรํ

๕๑. เอกัม สมัยํ ภควา สาวตถิย์ วิหริติ เขตฺวเน อนาถปิณฺฑติกสฺส อารามเ. ตตร โข ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสี “ภิกฺขโว”ติ. “ภทฺทเน”ติ เต ภิกฺขุ ภควโต ปจฺจสฺสโสสุ. ภควา เอตทโวจ

“โน เจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปรจิตตปริยายกฺุสโล โหติ อถ ‘สจิตตปริยายกฺุสโล ภวิสสามิ’ติ เอวเมหิ โว ภิกฺขเว สิกฺขิตพฺพ.

“กถญจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สจิตตปริยายกฺุสโล โหติ? เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว อิตถิ วา ปุริโส วา ททโร ยฺวมา มณฺทนกชาติโก อาทาเส วา ปริสุทฺเธ ปรีโยทาเต อจฺเณ วา อุทกปตฺเต สกัม มุขนิมิตฺตํ ปจฺจเวกฺขมาโน สเจ ตตฺถ ปสฺสตี รหํ วา อญฺคณํ วา ตสฺสเสว รหสฺส วา อญฺคณสฺส วา ปหานาย วายมตี. โน เจ ตตฺถ ปสฺสตี รหํ วา อญฺคณํ วา เตเนวตตมโน โหติ ปรีปุณฺณสงฺกปโป ‘ลาภา วต เม ปริสุทฺธํ วต เม’ติ. เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ปจฺจเวกฺขมา พุทฺธารา โหติ กุสเลสุ ธมฺเมสุ ‘อภิชฌาลุ นฺ โข พหุลํ วิหรามิ อนภิชฌาลุ นฺ โข พหุลํ วิหรามิ พยาปนฺนจิตฺโต นฺ โข พหุลํ วิหรามิ อพฺยาปนฺนจิตฺโต นฺ โข พหุลํ วิหรามิ ถินมิทฺธปริยฺญจิตฺโต นฺ โข พหุลํ วิหรามิ วิคตถินมิทฺธ นฺ โข พหุลํ วิหรามิ อุทฺธโต นฺ โข พหุลํ วิหรามิ อนฺุทฺธโต นฺ โข พหุลํ วิหรามิ วิจิกิจฺโณ นฺ โข พหุลํ วิหรามิ ตินฺณวิจิกิจฺโณ นฺ โข พหุลํ วิหรามิ โกธโน นฺ โข พหุลํ วิหรามิ อกโกธโน นฺ โข พหุลํ วิหรามิ สกิลฺลญฺจิตฺโต นฺ โข พหุลํ วิหรามิ อสกิลฺลญฺจิตฺโต นฺ โข พหุลํ วิหรามิ สารทฺธกาโย นฺ โข พหุลํ วิหรามิ อสารทฺธกาโย นฺ โข พหุลํ วิหรามิ กุสฺสโต นฺ โข พหุลํ วิหรามิ อารทฺธวิริโย นฺ โข พหุลํ วิหรามิ อสมาหิตो นฺ โข พหุลํ วิหรามิ สมาหิตो นฺ โข พหุลํ วิหรามิ’ติ.

๒. การแปลคำต่อคำ

(๖) ๑. **สจิตตวคฺโค** – หมวดเป็นเครื่องแสดงซึ่งวาระจิตของตน/

๑. **สจิตตสูตร** – พระสูตรเป็นเครื่องแสดงซึ่งผู้ฉลาดในวาระจิตของตน/

๕๑. **เอก** – หนึ่ง/ **สมย์** – ในสมัย/ **ภควา** – พระผู้มีพระภาคเจ้า/ **สาวตถิย** – ในเมืองชื่อว่าสาวตถิ/ **วิหริติ** – ย่อมทรงประทับอยู่/ **เซตวน** – ชื่อว่าเซตวัน/ **อนาลปิณฺฑิกสฺส** – ของคฤหบดีผู้มีก่อนข้าวเพื่อบุคคลผู้มีที่พึ่งหาไม่ได้/ **อาราเม** – ณ อาราม/ **ตตร โข** – นั้นแล/ [**เซตวน** – ชื่อว่าเซตวัน/ **อาราเม** – ณ อาราม]/ **ภควา** – พระผู้มีพระภาคเจ้า/ **ภิกขุ** – ซึ่งภิกษุทั้งหลาย/ **อามนฺเตสิ** – ตรัสเรียกมาแล้ว/ **“ภิกขโว”ติ** – “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย”ดังนี้/

“ภทฺทเน”ติ – ข้าแต่ท่านผู้เจริญ”ดังนี้/ **เต** – เหล่านั้น/ **ภิกขุ** – ภิกษุทั้งหลาย/ **ภควโต** – ต่อพระผู้มีพระภาคเจ้า/ **ปจฺจสฺสสุ** – ฟังตอบแล้ว/

ภควา – พระผู้มีพระภาคเจ้า/ **เอตทโวจ** – ได้ตรัสแล้ว ซึ่งเนื้อความนั้น/

“โน – หามิได้/ **เจ** – หากว่า/ **ภิกขเว** – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ **ภิกขุ** – ภิกษุ/ **ปรจิตตปริยายกุสโล** – เป็นผู้ฉลาดในการกำหนดรู้ซึ่งจิตของบุคคลอื่น/ **โหติ** – ย่อมเป็น/ **อล** – อย่างนั้น/ [**ภาเว** – ครั้นเมื่อความเป็น/ **สนฺเต** – มีอยู่]/ **‘สจิตตปริยายกุสโล** – เป็นผู้ฉลาดในความยกย่องไปแห่งความตั้งใจของตน/ **ภวิสสามิ’ติ** – จักเป็น’ดังนี้/

เอวณฺหิ – อย่างนี้แล/ **โว** – อันเธอทั้งหลาย/ **ภิกขเว** – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ **ลิกฺขิตพฺพ** – ฟังสำเนียง/

“กถณฺจ – ก็ เป็นอย่างไร/ **ภิกขเว** – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ **ภิกขุ** – ภิกษุ/ **สจิตตปริยายกุสโล** – เป็นผู้ฉลาดในความยกย่องไปแห่งความตั้งใจของตน/ **โหติ?** – ย่อมเป็น?/

เสยฺยถาปิ – แม้ฉันใด/ **ภิกขเว** – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ **อิถฺถิ วา** – สตรี หรือ/ **ปุริโส วา** – หรือว่า บุรุษ/ **ททโร** – ผู้เป็นชายหนุ่ม/ **ยฺวาว** – ผู้เป็นสตรีสาว/ **มณฺทนกชาติโก** – เป็นผู้มีการตกแต่งเป็นชาติกำเนิด/ [**สีสนฺหาโต** – ผู้มีศรัทธาที่สระแล้ว]/ **อาทาสฺส วา** – ในกระจก หรือ/ **ปริสุทฺเธ** – ที่ใสสะอาดแล้ว/ **ปริโยทาท** – ที่หลุดฟุ้งโดยรอบแล้ว/ **อจฺเจ วา** – หรือว่า ที่ใส/ **อุทกปตฺเต** – ในภาชนะเป็นที่บรรจุซึ่งน้ำ/ **สก** – ของตน/ **มุขนิมิตฺต** – ซึ่งเงาแห่งหน้า/ **ปจฺจเวกฺขมาโน** – เมื่อพิจารณาเห็นเฉพาะ/ **สเจ** – ถ้าวา/ **ตตฺถ** – นั้น/ [**มุขนิมิตฺเต** – ที่เงาแห่งหน้า]/ **ปสฺสตี** – ย่อมพบเห็น/ **รชํ วา** – ซึ่งไฟ หรือ/ **องคณํ วา** – หรือว่า ซึ่งผ้า/ **ตสฺสว** – นั้นนั้นแล/ **รชสฺส วา** – ซึ่งไฟ หรือ/ **องคณสฺส วา** – หรือว่า ซึ่งผ้า/ **ปหานาย** – เพื่อการละออก/ **วายมตี** – ย่อมพยายาม/ **โน** – หามิได้/ **เจ** – หากว่า/ **ตตฺถ** – นั้น/ [**มุขนิมิตฺเต** – ที่เงาแห่งหน้า]/ **ปสฺสตี** – ย่อมพบเห็น/ **รชํ วา** – ซึ่งไฟ หรือ/ **องคณํ วา** – หรือว่า ซึ่งผ้า/ **เตเนวตฺตมโน** – เป็นผู้มีความตั้งใจและความสบายใจถือเอาแล้ว ด้วยเงาแห่งหน้านั้นนั้นแล/ **โหติ** – ย่อมเป็น/ **ปริปฺนุณฺณสฺสกุปโป** – เป็นผู้มีความดำริพร้อมเต็มโดยรอบแล้ว/ **‘ลาภา วต** – การได้ทั้งหลายหนอ/ **เม** – แก่ข้าพเจ้า/ [**โหนตี** – ย่อมมี]/ **สุทฺธํ วต** – ได้ดีแล้วหนอ/ [**เอต** – นั้น/ **ปพฺพ** – ข้อ]/ **เม’ติ** – อันข้าพเจ้า’ดังนี้/

เอวเมว โข – ฉะนั้นเหมือนกันแล/ **ภิกขเว** – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ **ภิกขุโน** – แห่งภิกษุ/ **ปจฺจเวกฺขณา** – การพิจารณาเห็นเฉพาะ/ **พหุการา** – เป็นธรรมมีอุปการะมาก/ **โหติ** – ย่อมเป็น/ **กุสเลสุ** – ที่เป็นกุศล/ **ธมฺเมสุ** – ในธรรมทั้งหลาย/

‘อภิขณาลุ นุ โข – เป็นผู้มีการเพ่งเล็งเป็นปกติหรือหนอแล/ พหุล – โดยส่วนมาก/ วิหรามิ; – ย่อมพำนักรอยู่/
อนภิขณาลุ นุ โข – เป็นผู้มีใจความไม่เพ่งเล็งเป็นปกติหรือหนอแล/ พหุล – โดยส่วนมาก/ วิหรามิ; – ย่อมพำนักรอยู่/

พยาปนจิตโต นุ โข – เป็นผู้มีจิตที่วิบัติแล้วหรือหนอแล/ พหุล – โดยส่วนมาก/ วิหรามิ; – ย่อมพำนักรอยู่/
อพยาปนจิตโต นุ โข – เป็นผู้มีจิตที่ไม่พยาบาทแล้วหรือหนอแล/ พหุล – โดยส่วนมาก/ วิหรามิ; – ย่อมพำนักรอยู่/

ถินมิตฺตปริยฺญูติโต นุ โข – เป็นผู้มีอันความหดหู่และความเชื่องซึมตั้งขึ้นโดยรอบแล้วหรือหนอแล/ พหุล – โดยส่วนมาก/ วิหรามิ; – ย่อมพำนักรอยู่/

วิคตถินมิตฺตโร นุ โข – เป็นผู้มีใจความหดหู่และความเชื่องซึมไปปราศแล้วหรือหนอแล/ พหุล – โดยส่วนมาก/ วิหรามิ; – ย่อมพำนักรอยู่/

อุทฺธโต นุ โข – เป็นผู้ฟุ้งขึ้นแล้วหรือหนอแล/ พหุล – โดยส่วนมาก/ วิหรามิ; – ย่อมพำนักรอยู่/
อนุทฺธโต นุ โข – เป็นผู้ไม่ฟุ้งขึ้นแล้วหรือหนอแล/ พหุล – โดยส่วนมาก/ วิหรามิ; – ย่อมพำนักรอยู่/
วิจิกิฉนุ นุ โข – เป็นผู้มีใจความเคลือบแคลงหรือหนอแล/ พหุล – โดยส่วนมาก/ วิหรามิ; – ย่อมพำนักรอยู่/
ติณณวิจิกิฉนุ นุ โข – เป็นผู้มีใจความเคลือบแคลงที่ข้ามพ้นแล้วหรือหนอแล/ พหุล – โดยส่วนมาก/ วิหรามิ; – ย่อมพำนักรอยู่/

โกธโน นุ โข – เป็นผู้โกรธโดยปกติหรือหนอแล/ พหุล – โดยส่วนมาก/ วิหรามิ; – ย่อมพำนักรอยู่/
อโกธโน นุ โข – เป็นผู้ไม่โกรธโดยปกติหรือหนอแล/ พหุล – โดยส่วนมาก/ วิหรามิ; – ย่อมพำนักรอยู่/
สกลฺลิตฺตจิตฺโต นุ โข – เป็นผู้มีจิตเศร้าหมองพร้อมแล้วหรือหนอแล/ พหุล – โดยส่วนมาก/ วิหรามิ; – ย่อมพำนักรอยู่/

อสกลฺลิตฺตจิตฺโต นุ โข – เป็นผู้มีจิตไม่เศร้าหมองพร้อมแล้วหรือหนอแล/ พหุล – โดยส่วนมาก/ วิหรามิ; – ย่อมพำนักรอยู่/

สารทฺธกาโย นุ โข – เป็นผู้มีร่างกายระส่ำระสายแล้วหรือหนอแล/ พหุล – โดยส่วนมาก/ วิหรามิ; – ย่อมพำนักรอยู่/

อสารทฺธกาโย นุ โข – เป็นผู้มีร่างกายไม่ปรารถพร้อมยังแล้วหรือหนอแล/ พหุล – โดยส่วนมาก/ วิหรามิ; – ย่อมพำนักรอยู่/

กุสฺสีโต นุ โข – เป็นผู้จมลงแล้วในกรรมอันบัณฑิตเกลียดแล้วหรือหนอแล/ พหุล – โดยส่วนมาก/ วิหรามิ; – ย่อมพำนักรอยู่/

อารทฺธวิริโย นุ โข – เป็นผู้มีใจความเพียรที่ปรารถยังแล้วหรือหนอแล/ พหุล – โดยส่วนมาก/ วิหรามิ; – ย่อมพำนักรอยู่/

สมาหิตโต นุ โข – เป็นผู้ตั้งมั่นพร้อมยังแล้วหรือหนอแล/ พหุล – โดยส่วนมาก/ วิหรามิ; – ย่อมพำนักรอยู่/
อสมาหิตโต นุ โข – เป็นผู้ไม่ตั้งมั่นพร้อมยังแล้วหรือหนอแล/ พหุล – โดยส่วนมาก/ วิหรามิ; – ย่อมพำนักรอยู่’ ดังนี้/

๓. การแปลโดยความ

๒. ทุติยปณาสก

๑. สจิตตวรรค หมวดว่าด้วยวาระจิตของตน

๑. สจิตตสูตร ว่าด้วยผู้ฉลาดในวาระจิตของตน

[๕๑] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของ อนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย หากภิกษุเป็นผู้ไม่ฉลาดในวาระจิตของผู้อื่น เมื่อเป็นเช่นนั้น เธอทั้งหลายพึงสำเหนียกว่า “เราทั้งหลายจักเป็นผู้ฉลาดในวาระจิตของตน” ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงสำเหนียกอย่างนี้แล

ภิกษุเป็นผู้ฉลาดในวาระจิตของตน เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุมีการพิจารณาที่เป็นอุปการะมากในกุศลธรรมทั้งหลายว่า “เราเป็นผู้มีอริขณา (ความเพ่งเล็งอยากได้ของเขา) อยู่โดยมากหรือหนอ หรือไม่มีอริขณา เรา เป็นผู้มิจิตพยาบาทอยู่โดยมากหรือหนอ หรือมิจิตไม่พยาบาท เรา เป็นผู้มิจิตินมิทระ (ความหดหู่และเชื่องซึม) กลุ้มรุมอยู่โดยมากหรือหนอ หรือปราศจาก ถินมิทระ เราเป็นผู้มิจิตฟุ้งซ่านอยู่โดยมากหรือหนอ หรือไม่มีจิตฟุ้งซ่าน เราเป็นผู้มีความสงสัยอยู่โดยมากหรือหนอ หรือข้ามพ้นความสงสัยแล้ว เรา เป็นผู้มักโกรธอยู่โดยมากหรือหนอ หรือไม่มักโกรธ เราเป็นผู้มิจิตเศร้าหมองอยู่โดยมากหรือหนอ หรือมิจิตไม่เศร้าหมอง เราเป็นผู้มีกายกระสับกระส่ายอยู่โดยมากหรือหนอ หรือมีกายไม่กระสับกระส่าย เราเป็นผู้เกียจคร้านอยู่โดยมากหรือหนอ หรือปรารภความเพียร เราเป็นผู้มิจิตไม่ตั้งมั่นอยู่โดยมากหรือหนอ หรือมิจิตตั้งมั่น” เปรียบเหมือนสตรีหรือบุรุษที่ยังหนุ่มสาว มีปกติชอบแต่งตัว ส่องดูเงาหน้าของตนในกระจกเงาอันบริสุทธ์ผุดผ่อง หรือในภาชนะน้ำที่ใส ถ้าเห็นธูลีหรือจุดดำที่หน้านั้นก็พยายามขจัดธูลีหรือจุดดำนั้นเสีย หากไม่เห็นธูลีหรือจุดดำที่หน้านั้นก็ดีใจ ภูมิใจด้วยเหตุนี้เองว่า “เป็นลาภของเราหนอ หน้าของเราบริสุทธ์แล้วหนอ”

ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ รู้อย่างนี้ว่า “เราเป็นผู้มีอริขณาอยู่โดยมาก เป็นผู้มิจิตพยาบาทอยู่โดยมาก เป็นผู้มิจิตินมิทระกลุ้มรุมอยู่โดยมาก เป็นผู้มิจิตฟุ้งซ่านอยู่โดยมาก เป็นผู้มีความสงสัยอยู่โดยมาก เป็นผู้มักโกรธอยู่โดยมาก เป็นผู้มิจิตเศร้าหมองอยู่โดยมาก เป็นผู้มีกายกระสับกระส่ายอยู่โดยมาก เป็นผู้เกียจคร้านอยู่โดยมาก เป็นผู้มิจิตไม่ตั้งมั่นอยู่โดยมาก” ภิกษุนั้นควรทำความพอใจ ความพยายาม ความ อุตสาหะ ความขะมักเขม้น ความไม่ทอดอຍ สติและสัมปชัญญะให้มีประมาณยิ่ง เพื่อละบาปอกุศลธรรมเหล่านั้น

ภิกษุนั้นควรทำความพอใจ ความพยายาม ความอุตสาหะ ความขะมักเขม้น ความไม่ทอดอຍ สติและสัมปชัญญะให้มีประมาณยิ่งเพื่อละบาปอกุศลธรรมเหล่านั้น เปรียบเหมือนบุคคลผู้มีผ้าที่ถูกไฟไหม้ หรือมีศีรษะที่ถูกไฟไหม้ พึงทำความพอใจ ความพยายาม ความอุตสาหะ ความขะมักเขม้น ความไม่ทอดอຍ สติและสัมปชัญญะให้มีประมาณยิ่งเพื่อดับไฟที่ไหม้ผ้าหรือไฟที่ไหม้ศีรษะนั้น

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ รู้อย่างนี้ว่า “เราเป็นผู้ไม่มีอธิชาอยู่โดยมาก เป็นผู้ไม่มีจิตไม่พยาบาทอยู่โดยมาก เป็นผู้ปราศจากกมลมิถยะอยู่โดยมาก เป็นผู้ไม่มีจิตฟุ้งซ่านอยู่โดยมาก เป็นผู้ข้ามพ้นความสงสัยแล้วอยู่โดยมาก เป็นผู้ไม่โกรธอยู่โดยมาก เป็นผู้ไม่มีจิตไม่เศร้าหมองอยู่โดยมาก เป็นผู้ไม่มีกายไม่กระสับกระส่ายอยู่ โดยมาก เป็นผู้ปรารถนาความเพียรอยู่โดยมาก เป็นผู้ที่มีจิตตั้งมั่นอยู่โดยมาก” ภิกษุนั้นควรตั้งมั่นอยู่ในกุศลธรรมเหล่านั้นแล้วทำความเพียรเพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายให้ยิ่งขึ้นไป

สจิตตสูตรที่ ๑ จบ^๒

๔. สรุป

การที่ภิกษุพิจารณาว่า ตนเป็นผู้มีอธิชา มีจิตพยาบาท กมลมิถยะกลุ่มรุม ฟุ้งซ่าน มีความสงสัย มีความโกรธ มีจิตเศร้าหมอง มีกายอันปรารถนาแรงกล้า เกียจคร้าน มีจิตไม่ตั้งมั่น อยู่โดยมากหรือไม่ ย่อมเป็นอุปการะมากในกุศลธรรมทั้งหลาย

ถ้าเมื่อพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า ตนเป็นผู้มีอธิชาอยู่ มีจิตพยาบาท กมลมิถยะกลุ่มรุม ผู้ฟุ้งซ่านอยู่ มีความสงสัย มีความโกรธ มีจิตเศร้าหมอง มีกายอันปรารถนาแรงกล้า เกียจคร้าน มีจิตไม่ตั้งมั่น อยู่โดยมาก ภิกษุนั้นควรทำความพอใจ ความพยายาม ความอดุทธาหะ ความขะมักเขม้น ความไม่ท้อถอย สติและสัมปชัญญะ ให้มีประมาณยิ่ง เพื่อละธรรมทั้งหลายที่เป็นบาปอกุศลเหล่านั้น

ข้อคิดตามหลักธรรม

๑. การประพฤติปฏิบัติในสิ่งดี และละเว้นสิ่งที่ควรเกลียด จะนำไปสู่ความสุข ความเจริญมาให้แก่ชีวิต
๒. บุคคลผู้ได้ชื่อว่าบัณฑิตควรชอบและชื่นชมความกล้า ความสุภาพ ปัญญา เกียรติยศ และมารยาท
๓. มนุษย์ควรเตรียมใจให้พร้อมกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เป็นสัจธรรมของชีวิต
๔. ผู้มีจิตใจที่มั่นคง ย่อมตั้งมั่นอยู่ในความดี.

^๒ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๖๕๑ – ๖๖๒/๓๖๐-๓๖๑.

บทที่ ๓

สมณสัญญาวรรค: สมณสัญญาสูตร

พระสูตรนี้ ว่าด้วยสมณสัญญา กล่าวถึงสมณสัญญา ๓ ประการ คือ ๑) สมณสัญญาว่าเรามีเพศต่างจากคฤหัสถ์ ๒) สมณสัญญาว่าชีวิตของเราเนื่องด้วยผู้อื่น ๓) สมณสัญญาว่ามารยาทอย่างอื่นที่เราควรทำมีอยู่ ที่ภิกษุเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมให้ธรรม ๗ ประการบริบูรณ์ ซื่อว่าเป็นผู้บำเพ็ญธรรม ๗ ประการ ได้แก่

๑. เป็นผู้มิปกติทำต่อเนื่อง ประพฤติต่อเนื่องเป็นนิตยในศีลทั้งหลาย
๒. เป็นผู้ไม่มีอภิขมา (ความเพ่งเล็งอยากได้ของเขา)
๓. เป็นผู้ไม่มีพยาบาท (ความคิดร้าย)
๔. เป็นผู้ไม่มีมานะ (ความถือตัว)
๕. เป็นผู้ใคร่ต่อการศึกษา
๖. เป็นผู้มีการพิจารณาปัจจัยทั้งหลายอันเป็นบริหารแห่งชีวิตว่า ‘ปัจจัยเหล่านี้มีประโยชน์เช่นนี้’ แล้วจึงบริโภค
๗. เป็นผู้ปรารภความเพียร ดังนี้.

ตัวอย่าง

๑. บาลี

๑. สมณสญญาวคโค

๑. สมณสญญาสูตร

๑๐๑. “ติสโส อิมะ ภิกขเว สมณสญญา ภาวิตา พหุลีกตา สตต ฌเม ปริปุเรนติ. กตมา ติสโส? เวณณนิยเมหิ อชฌุคโคโต ปรรูปิพพธา เม ชีวิกา อญญเม อากบโป กรณียติ อิมะ โข ภิกขเว ติสโส สมณสญญา ภาวิตา พหุลีกตา สตต ฌเม ปริปุเรนติ.

“กตเม สตต? สนตตการี โหติ สนตตวตฺติ สีเลสุ อนภิขมาลฺโล โหติ อพยาปฺปโหติ อนติมานิ โหติ สิขากาโม โหติ อิทมตฺถติสฺส โหติ ชีวิตปริกฺขารesu อารทฺธวิริโย จ วิหริติ. อิมะ โข ภิกขเว ติสโส สมณสญญา ภาวิตา พหุลีกตา อิมะ สตต ฌเม ปริปุเรนตี”ติ. ปฐมัม.

๒. โพชนงคสูตร

๑๐๒. “สตติเม ภิกขเว โพชนงคา ภาวิตา พหุลีกตา ติสโส วิชชา ปริปุเรนติ. กตเม สตต? สติสมโพชนงคโค ฌมม วิจยสมโพชนงคโค วิริยสมโพชนงคโค ปิตสมโพชนงคโค ปสสทฺธิสมโพชนงคโค สมาริสมโพชนงคโค อุเปกฺขาสมโพชนงคโค อิมะ โข ภิกขเว สตต โพชนงคา ภาวิตา พหุลีกตา ติสโส วิชชา ปริปุเรนติ. กตมา ติสโส? อิท ภิกขเว ภิกขุ อนเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิ วาสํ อนุสฺสรตี เสยฺยถิํ เอกมฺปิ ชาตี ทเวปิ ชาตโย ติสโสปิ ชาตโย ฯเปฯ อิติ สาการํ สอฺพุทฺเทสํ อนเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิ วาสํ อนุสฺสรตี. ทิพฺเพน จกฺขุณา วิสุทฺเธน อตฺติกนตฺมานุสฺเสน ฯเปฯ ยถากมฺมุปเค สตเต ปชานาติ อาสวานํ ขยา ฯเปฯ สจฺฉิ กตฺวา อุปสมปฺปชช วิหริติ. อิมะ โข ภิกขเว สตต โพชนงคา ภาวิตา พหุลีกตา อิมะ ติสโส วิชชา ปริปุเรนตี”ติ. ทุตฺติยัม.

๒. การแปลคำต่อคำ

๑. สมณสณญาณาคโค – หมวดเป็นเครื่องแสดงซึ่งสัญญาว่าเป็นสมณะ/

๑. สมณสณญาสุตต – พระสูตรเป็นเครื่องแสดงซึ่งสัญญาว่าเป็นสมณะ/

๑๐๑. “ติสโส – ๓ ประการ/ อีมา – เหล่านี้/ ภิกขเว – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ สมณสณญา – สัญญาว่าเป็นสมณะทั้งหลาย/ ภาวิตา – ที่ให้เจริญแล้ว/ พหุลีกตา – ที่กระทำให้มากแล้ว/ สตต – ๗ ประการ/ ธมเม – ยังธรรมทั้งหลาย/ ปริปุเรนติ. – ย่อมให้เต็มโดยรอบ/

กตมา – คือ อะไรบ้าง/ ติสโส? – ๓ ประการ?/

[๑] ‘เวณณนิยมติ – ในความเป็นแห่งบุคคลผู้มีผิวพรรณที่แตกต่าง/ อชฌุคโคโต – เป็นผู้เข้าถึงเฉพาะแล้ว/

[๒] ‘ปรปฐิพพธา – เป็นธรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องเฉพาะแล้วด้วยบุคคลอื่น/ เม – ของข้าพเจ้า/ ชีวิกา – ความเป็นอยู่/

[๓] ‘อลฺโณ – อย่างอื่น/ เม – อันข้าพเจ้า/ อากบโป – มารยาทที่เหมาะสม/ กรณีย’ติ. – พึงกระทำ’ดังนี้/

อีมา โข – เหล่านี้แล/ ภิกขเว – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ ติสโส – ๓ ประการ/ สมณสณญา – สัญญาว่าเป็นสมณะทั้งหลาย/ ภาวิตา – ที่ให้เจริญแล้ว/ พหุลีกตา – ที่กระทำให้มากแล้ว/ สตต – ๗ ประการ/ ธมเม – ยังธรรมทั้งหลาย/ ปริปุเรนติ. – ย่อมให้เต็มโดยรอบ/

“กตเม – คือ อะไรบ้าง/ สตต? – ๗ ประการ?/

[๑] สนตตการี – เป็นผู้กระทำให้เป็นไปติดต่อกันโดยปกติ/ โหติ; – ย่อมเป็น/

[๒] สนตตวตฺติ – เป็นผู้มีความประพฤติดุติที่เป็นไปติดต่อกันแล้ว/ สีเลสุ – ในศีลทั้งหลาย/ อนภิขณฺณาลุ – ผู้มีความไม่เพ่งเล็งเป็นปกติ/ โหติ; – ย่อมเป็น/

[๓] อพฺยาปชฺโข – เป็นผู้มีความเบียดเบียนหาไม่ได้/ โหติ; – ย่อมเป็น/

[๔] อนตฺติมานี – เป็นผู้ไม่ถือตัวว่าเป็นผู้ไม่สูงกว่าโดยปกติ/ โหติ; – ย่อมเป็น/

[๕] ลิกฺขากาโม – เป็นผู้ใคร่ต่อการศึกษา/ โหติ; – ย่อมเป็น/

[๖] อิทฺมตฺถตฺติสฺส – ปัจฉิมนี้ มีประโยชน์เช่นนี้’ดังนี้ ผู้นั้น/ [บุคคลสส – แก่บุคคล/ จินตณํ – ความคิด]/ โหติ – ย่อมมี/ ชีวิตปริกฺขารุ; – ในบริวารเพื่อความเป็นอยู่ทั้งหลาย/

[๗] อารทฺธวิริโย จ – เป็นผู้มีความเพียรที่ปรารถนาแล้ว ด้วย/ วิหฺรติ. – ย่อมพำนักอยู่/

อีมา โข – เหล่านี้แล/ ภิกขเว – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ ติสโส – ๓ ประการ/ สมณสณญา – สัญญาว่าเป็นสมณะทั้งหลาย/ ภาวิตา – ที่ให้เจริญแล้ว/ พหุลีกตา – ที่กระทำให้มากแล้ว/ อีเม – เหล่านี้/ สตต – ๗ ประการ/ ธมเม – ยังธรรมทั้งหลาย/ ปริปุเรนติ”ติ. – ย่อมให้เต็มโดยรอบ”ดังนี้แล/

ปฐมํ. – ที่ ๑/ [สมณสณญาสุตต – สมณสัญญาสูตร/ นิฏฐิตํ – จบแล้ว]/

* _ * _ * _ * _ * _ * _ * _ *

๒. โภขณงคสูตร – พระสูตรเป็นเครื่องแสดงซึ่งองค์ประกอบแห่งธรรมเป็นเครื่องตรัสรู้/

๑๐๒. “สตติเม – ๗ ประการ เหล่านี้/ ภิกขเว – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ โภขณงค – องค์ประกอบแห่งธรรมเป็นเครื่องตรัสรู้ทั้งหลาย/ ภาวิตา – ที่ให้เจริญแล้ว/ พหุลีกตา – ที่กระทำให้มากแล้ว/ ติสโส – ๓ ประการ/ วิชชา – ยังความรู้แจ้ง/ ปริปุเรนติ. – ย่อมให้เต็มโดยรอบ/

กตเม – คือ อะไรบ้าง/ สตต? – ๗ ประการ?/

[๑] สติสมโภขณงค – องค์ประกอบแห่งความตรัสรู้พร้อมคือความระลึก/

[๒] ธมมวิจยสมโภขณงค – องค์ประกอบแห่งความตรัสรู้พร้อมคือความเลือกเฟ้นโดยพิเศษซึ่งธรรม/

[๓] วิริยสมโภขณงค – องค์ประกอบแห่งความตรัสรู้พร้อมคือความเพียร/

[๔] ปิตติสมโภขณงค – องค์ประกอบแห่งความตรัสรู้พร้อมคือความอิมใจ/

[๕] ปสสทุธิสมโภขณงค – องค์ประกอบแห่งความตรัสรู้พร้อมคือความระงับ/

[๖] สสมาธิสมโภขณงค – องค์ประกอบแห่งความตรัสรู้พร้อมคือความตั้งมั่นพร้อมยัง/

[๗] อุเปกขาสมโภขณงค. – องค์ประกอบแห่งความตรัสรู้พร้อมคือความเข้าไปเพ่งดู/

อิม โข – เหล่านี้แล/ ภิกขเว – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ สตต – ๗ ประการ/ โภขณงค – องค์ประกอบแห่งธรรมเป็นเครื่องตรัสรู้ทั้งหลาย/ ภาวิตา – ที่ให้เจริญแล้ว/ พหุลีกตา – ที่กระทำให้มากแล้ว/ ติสโส – ๓ ประการ/ วิชชา – ยังความรู้แจ้ง/ ปริปุเรนติ. – ย่อมให้เต็มโดยรอบ/

กตมา – คือ อะไรบ้าง/ ติสโส? – ๓ ประการ?/

อิธ – นี่/ [ธมมวินย – ในพระธรรมและพระวินัย]/ ภิกขเว – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ ภิกขุ – ภิกษุ/ อนเนกวิหิต – ที่จัดแจงไว้โดยพิเศษแล้วที่มีใช้อย่างเดียว/ ปุพเพนิวาส – ซึ่งภพเป็นที่อาศัยอยู่ในกาลก่อน/ อนุสสรติ – ย่อมตามระลึก/ เสยยถิ: – ข้อนี้ เป็นอย่างไร ได้แก่/ เอกมปิ – ๑ ชาติบ้าง/ ชาตี – ซึ่งการเกิด/ ทเวปิ – ๒ ชาติบ้าง/ ชาติโยฯเปฯ – ซึ่งการเกิดทั้งหลาย ฯลฯ/ อิติ – ด้วยประการฉะนี้/ สาการ – ที่เป็นไปกับด้วยอาการ/ สอุทเทส – ที่เป็นไปกับด้วยเนื้อความที่ควรยกขึ้นแสดง/ อนเนกวิหิต – ที่จัดแจงไว้โดยพิเศษแล้วที่มีใช้อย่างเดียว/ ปุพเพนิวาส – ซึ่งภพเป็นที่อาศัยอยู่ในกาลก่อน/ อนุสสรติ. – ย่อมตามระลึก/

ทิพเพน – ที่เป็นทิพย์/ จกขุณา – ด้วยดวงตา/ วิสุทธาย – ที่หมดจดโดยพิเศษแล้ว/ อติกณตมานุสเกนาเปฯ – ที่ก้าวล่วงแล้วซึ่งดวงตาที่เป็นของมีอยู่ของมนุษย์ ฯลฯ/ ยถากมมุเป – ผู้เข้าถึงซึ่งกรรมอย่างไร/ สตเต – ซึ่งสัตว์ทั้งหลาย/ ปชานาติ – ย่อมรู้ชัด/ อาสวาน – แห่งกิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่วทั้งหลาย/ ขยาฯเปฯ – เพราะความสิ้นไป ฯลฯ/ สจฉิตตวา – กระทำให้แจ้งแล้ว/ อุปสมปชช – เข้าถึงพร้อมแล้ว/ วิหตติ; – ย่อมพำนักอยู่/

อิม โข – เหล่านี้แล/ ภิกขเว – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ สตต – ๗ ประการ/ โภขณงค – องค์ประกอบแห่งธรรมเป็นเครื่องตรัสรู้ทั้งหลาย/ ภาวิตา – ที่ให้เจริญแล้ว/ พหุลีกตา – ที่กระทำให้มากแล้ว/ อิมฯ – เหล่านี้/ ติสโส – ๓ ประการ/ วิชชา – ยังความรู้แจ้งทั้งหลาย/ ปริปุเรนติ”ติ. – ย่อมให้เต็มโดยรอบ”ดังนี้แล/

ทุติย. – ที่ ๒/ [โภขณงคสูตร – โภขณังคสูตร/ นิฏฐิต – จบแล้ว]/

๓. การแปลโดยความ

๑. สมณสัญญาวรรค หมวดว่าด้วยสมณสัญญา

๑. สมณสัญญาสูตร ว่าด้วยสมณสัญญา

[๑๐๑] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย สมณสัญญา ๓ ประการนี้ ที่ภิกษุเจริญทำให้มากแล้วย่อมให้
ธรรม ๗ ประการบริบูรณ์

สมณสัญญา ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

สมณสัญญาว่า

๑. เรามีเพศต่างจากคฤหัสถ์

๒. ชีวิตของเราเนื่องด้วยผู้อื่น

๓. มารยาทอย่างอื่นที่เราควรทำมีอยู่

สมณสัญญา ๓ ประการนี้แล ที่ภิกษุเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมให้ธรรม ๗ ประการบริบูรณ์

ธรรม ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้ไม่ปกดีทำต่อเนื่อง ประพฤติต่อเนื่องเป็นนิตยในศีลทั้งหลาย

๒. เป็นผู้ไม่มีอภิชฌา (ความเพ่งเล็งอยากได้ของเขา)

๓. เป็นผู้ไม่มีพยาบาท (ความคิดร้าย)

๔. เป็นผู้ไม่มีมานะ (ความถือตัว)

๕. เป็นผู้ใคร่ต่อการศึกษา

๖. เป็นผู้มีการพิจารณาปัจจัยทั้งหลายอันเป็นบริวารแห่งชีวิตว่า “ปัจจัยเหล่านี้มีประโยชน์เช่นนี้” แล้วจึง
บริโภค

๗. เป็นผู้ปรารภความเพียร

ภิกษุทั้งหลาย สมณสัญญา ๓ ประการนี้แล ที่ภิกษุเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมให้ธรรม ๗ ประการนี้บริบูรณ์

สมณสัญญาสูตรที่ ๑ จบ

๒. โขณังคสูตร ว่าด้วยโขณังค

[๑๐๒] ภิกษุทั้งหลาย โขณังค (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้) ๗ ประการนี้ ที่ภิกษุเจริญทำให้มากแล้ว ย่อม
ให้วิชา ๓ ประการบริบูรณ์

โขณังค ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สติสัมโขณังค (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความระลึกได้)

๒. ฌัมมวิยสัมโขณังค (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือการเพ้นธรรม)

๓. วิริยสัมโขณังค (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความเพียร)

๔. ปีติสัมโขณังค (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความอิ่มใจ)

๕. ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความสงบกายสงบใจ)

๖. สมาธิสัมโพชฌงค์ (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความตั้งจิตมั่น)

๗. อุเบกขาสัมโพชฌงค์ (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความมีใจเป็นกลาง เพราะเห็นตามเป็นจริง)

ภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ ประการนี้แล ที่ภิกษุเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมให้ วิชา ๓ ประการบริบูรณ์

วิชา ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ๓ ชาติบ้าง ฯลฯ เขาระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ พร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้

๒. เห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจุติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า ฯลฯ อย่างนี้แล

๓. ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน

ภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ ประการนี้แล ที่ภิกษุเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมให้ วิชา ๓ ประการนี้บริบูรณ์

โพชฌงค์สูตรที่ ๒ จบ^๓

๔. สรุป

พระสูตรว่าด้วยโพชฌงค์ คือ ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ ๗ ประการที่ภิกษุเจริญทำให้มากแล้วนี้ ย่อมให้ วิชา ๓ ประการบริบูรณ์ คือ ๑) สามารถระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ๓ ชาติบ้าง ฯลฯ ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ พร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้ ๒) สามารถเห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจุติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งามเกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม ฯลฯ ๓) สามารถทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน

^๓ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๘๑๓/๓๗๗-๓๗๘.

ข้อคิดตามหลักธรรม

การตรัสรู้นั้นเป็นเรื่องของปัญญา ปัญญาคือความรู้ความเข้าใจขั้นที่จะทำให้ตรัสรู้นี้ มีความหมายลึกซึ้งลงไป กล่าวคือ การตรัสรู้นั้นหมายถึงว่า

ประการที่ ๑ รู้แจ้งความจริงของสิ่งทั้งหลาย เห็นสว่างโล่งทั่วไปหมด ไม่มีจุดหมองจุดมัว เพราะความรู้นั้นชำระใจให้หมดกิเลส ให้บริสุทธิ์ด้วย เพราะฉะนั้น ปัญญาตรัสรู้นี้จึงหมายถึงความรู้บริสุทธิ์ หรือความรู้ที่เป็นเหตุให้เกิดความบริสุทธิ์

ประการที่ ๒ ปัญญาที่ทำให้ตรัสรู้นี้ทำให้เกิดความตื่น คือ เดิมนั้นมีความหลับอยู่ คือมัวเพลิน มัวประมาทอยู่ ไม่ลืมหืมตาลืมใจดูความเป็นจริง และมีความหลงใหล เช่น มีความหมกมุ่นมัวเมายึดติดในสิ่งต่างๆ เมื่อปัญญารู้แจ้งความจริง ตรัสรู้แล้วก็กลายเป็นผู้ตื่นขึ้น พ้นจากความหลับ จากความประมาทมัวเมา พ้นจากความยึดติดต่างๆ พุดสั้นๆ ว่า ตื่นขึ้นทั้งจากความหลับใหลและจากความหลงใหล และ

ประการที่ ๓ จากการที่บริสุทธิ์และตื่นขึ้นมานี้ ก็ทำให้จิตใจของผู้นั้นมี ความเบิกบานผ่องใส ปลอดโปร่งโล่งเบา เป็นอิสระ อันนี้คือสภาพจิตที่ดีงาม ถ้าเรียกในสมัยปัจจุบันก็ว่าเป็นสุขภาพจิตที่ดีมาก.

บทที่ ๔

บุคคลวรรค: เสวิตัพพสูตร

พระสูตรนี้ ว่าด้วยบุคคลที่ควรชองเสพและบุคคลที่ไม่ควรชองเสพ ได้แก่ ๑. บุคคลที่ไม่ควรชองเสพ คือ ผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ได้แก่ ๑. บุคคลผู้มีความเห็นผิด ๒. บุคคลผู้มีความดำริผิด ๓. บุคคลผู้มีการเจรจาผิด ๔. บุคคลผู้การกระทำผิด ๕. บุคคลผู้มีการเลี้ยวซีกผิด ๖. บุคคลผู้มีความพยายามผิด ๗. บุคคลผู้มีความระลึกละผิด ๘. บุคคลผู้มีความตั้งจิตมั่นผิด ๙. บุคคลผู้มีความหยั่งรู้ผิด ๑๐. เป็นผู้มีความหลุดพ้นผิด ส่วนบุคคลที่ควรชองเสพ คือ ผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ได้แก่ ๑. บุคคลผู้มีความเห็นชอบ ๒. บุคคลผู้มีความดำริชอบ ๓. บุคคลผู้มีการเจรจาชอบ ๔. บุคคลผู้มีความกระทำชอบ ๕. บุคคลผู้มีการเลี้ยวซีกชอบ ๖. บุคคลผู้มีความพยายามชอบ ๗. บุคคลผู้มีความระลึกละชอบ ๘. บุคคลผู้มีความตั้งจิตมั่นชอบ ๙. บุคคลผู้มีความหยั่งรู้ชอบ ๑๐. บุคคลผู้มีความหลุดพ้นชอบ.

ตัวอย่าง

๑. บาลี

๑. บุคคลลวคโค

๑. เสวิตัพพสูตร

๑๕๕. “ทสฺหิ ภิกฺขเว ฌมเมหิ สมณนาคโต ปุคฺคโล น เสวิตพฺโพ. กตเมหิ ทสฺหิ? มิจฺฉาทิภฺภูโก โหติ มิจฺฉาสกฺกโป โหติ มิจฺฉาวาโจ โหติ มิจฺฉากมฺมนโต โหติ มิจฺฉาอาชีโว โหติ มิจฺฉาวายาโม โหติ มิจฺฉาสติ โหติ มิจฺฉาสมาธิ โหติ มิจฺฉาญานี โหติ มิจฺฉาวิมุตฺติ โหติ อิมเอหิ โข ภิกฺขเว ทสฺหิ ฌมเมหิ สมณนาคโต ปุคฺคโล น เสวิตพฺโพ.

“ทสฺหิ ภิกฺขเว ฌมเมหิ สมณนาคโต ปุคฺคโล เสวิตพฺโพ. กตเมหิ ทสฺหิ? สมมาทิภฺภูโก โหติ สมมาสกฺกโป โหติ สมมาวาโจ โหติ สมมากมฺมนโต โหติ สมมาอาชีโว โหติ สมมาวายาโม โหติ สมมาสติ โหติ สมมาสมาธิ โหติ สมมาญานี โหติ สมมาวิมุตฺติ โหติ อิมเอหิ โข ภิกฺขเว ทสฺหิ ฌมเมหิ สมณนาคโต ปุคฺคโล เสวิตพฺโพ”ติ.

๒. การแปลคำต่อคำ

๑. บุคคลลวคโค – หมวดเป็นเครื่องแสดงซึ่งบุคคล/

๑. เสวิตัพพสูตร – พระสูตรเป็นเครื่องแสดงซึ่งบุคคลที่ชองเสพ/

๑๕๕. “ทสฺหิ – ๑๐ ประการ/ ภิกฺขเว – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ ฌมเมหิ – ด้วยธรรมทั้งหลาย/ สมณนาคโต – ผู้มาตามพร้อมแล้ว/ ปุคฺคโล – บุคคล/ น เสวิตพฺโพ. – ไม่พึงชองเสพ/

กตเมหิ – คือ อะไรบ้าง/ ทสฺหิ? – ๑๐ ประการ?/

[๑] มิจฺฉาทิภฺภูโก – เป็นผู้มีความเห็นผิด/ โหติ; – ย่อมเป็น/

[๒] มิจฺฉาสกฺกโป – เป็นผู้มีความดำริพร้อมผิด/ โหติ; – ย่อมเป็น/

- [๓] มิจฉาวาโจ – เป็นผู้มีใจเจรจาผิด/ โทติ; – ย่อมเป็น/
[๔] มิจฉากมมนโต – เป็นผู้มีกิจการงานผิด/ โทติ; – ย่อมเป็น/
[๕] มิจฉาอาชีโว – เป็นผู้มีใจเลี้ยงซื่อผิด/ โทติ; – ย่อมเป็น/
[๖] มิจฉาวายาโม – เป็นผู้มีใจความพยายามผิด/ โทติ; – ย่อมเป็น/
[๗] มิจฉาสติ – เป็นผู้มีใจความระลึกผิด/ โทติ; – ย่อมเป็น/
[๘] มิจฉาสมาธิ – เป็นผู้มีใจความตั้งมั่นพร้อมยิ่งผิด/ โทติ; – ย่อมเป็น/
[๙] มิจฉาญาณิ – เป็นผู้มีใจความหยั่งรู้ผิด/ โทติ; – ย่อมเป็น/
[๑๐] มิจฉาวิมุตติ – เป็นผู้มีใจความหลุดพ้นโดยพิเศษผิด/ โทติ; – ย่อมเป็น/

อิมะหิ โข – เหล่านี้แล/ ภิกขเว – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ ทสสิ – ๑๐ ประการ/ ธมเมหิ – ด้วยธรรมทั้งหลาย/
สมนนาโค – ผู้มาตามพร้อมแล้ว/ ปุคฺคโล – บุคคล/ น เสวิตัพพो. – ไม่พึงชองเสพ/

“ทสสิ – ๑๐ ประการ/ ภิกขเว – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ ธมเมหิ – ด้วยธรรมทั้งหลาย/ สมนนาโค – ผู้มาตามพร้อมแล้ว/ ปุคฺคโล – บุคคล/ เสวิตัพพอ. – พึงชองเสพ/

กตเมหิ – คือ อะไรบ้าง/ ทสสิ? – ๑๐ ประการ?/

- [๑] สมมาทิฏฐิโก – เป็นผู้มีใจความเห็นชอบ/ โทติ; – ย่อมเป็น/
[๒] สมมาสงกโป – เป็นผู้มีใจความดำริพร้อมชอบ/ โทติ; – ย่อมเป็น/
[๓] สมมาวาโจ – เป็นผู้มีใจเจรจาชอบ/ โทติ; – ย่อมเป็น/
[๔] สมมากมมนโต – เป็นผู้มีกิจการงานชอบ/ โทติ; – ย่อมเป็น/
[๕] สมมาอาชีโว – เป็นผู้มีใจเลี้ยงซื่อชอบ/ โทติ; – ย่อมเป็น/
[๖] สมมาวายาโม – เป็นผู้มีใจความพยายามชอบ/ โทติ; – ย่อมเป็น/
[๗] สมมาสติ – เป็นผู้มีใจความระลึกชอบ/ โทติ; – ย่อมเป็น/
[๘] สมมาสมาธิ – เป็นผู้มีใจความตั้งมั่นพร้อมยิ่งชอบ/ โทติ; – ย่อมเป็น/
[๙] สมมาญาณิ – เป็นผู้มีปัญญาเป็นเครื่องหยั่งรู้ชอบ/ โทติ; – ย่อมเป็น/
[๑๐] สมมาวิมุตติ – เป็นผู้มีใจความหลุดพ้นโดยพิเศษโดยชอบ/ โทติ; – ย่อมเป็น/

อิมะหิ โข – เหล่านี้แล/ ภิกขเว – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ ทสสิ – ๑๐ ประการ/ ธมเมหิ – ด้วยธรรมทั้งหลาย/
สมนนาโค – ผู้มาตามพร้อมแล้ว/ ปุคฺคโล – บุคคล/ เสวิตัพพอ. – พึงชองเสพ” ดังนี้แล/

๓. การแปลโดยความ

๑. บุคคลวรรค หมวดว่าด้วยบุคคล

๑. เสวิตัพพสูตร ว่าด้วยบุคคลที่ควรชองเสพ

[๑๕๕] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ไม่ควรชองเสพ
ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. มิจฉาทิฏฐิ (เห็นผิด)

๒. มิจฉาสังกัปปะ (ดำริผิด)

๓. มิจฉาวาจา (เจรจาผิด)

๔. มิจฉากัมมันตะ (กระทำผิด)

๕. มิจฉาอาชีวะ (เลี้ยงชีพผิด)

๖. มิจฉาวายามะ (พยายามผิด)

๗. มิจฉาสติ (ระลึกผิด)

๘. มิจฉาสมามิ (ตั้งจิตมั่นผิด)

๙. มิจฉาญาณะ (รู้ผิด)

๑๐. มิจฉาวิมุตติ (หลุดพ้นผิด)

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล เป็นผู้ไม่ควรชองเสพ

บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ควรชองเสพ

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ)

๒. สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ)

๓. สัมมาวาจา (เจรจาชอบ)

๔. สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ)

๕. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ)

๖. สัมมาวายามะ (พยายามชอบ)

๗. สัมมาสติ (ระลึกชอบ)

๘. สัมมาสมามิ (ตั้งจิตมั่นชอบ)

๙. สัมมาญาณะ (รู้ชอบ)

๑๐. สัมมาวิมุตติ (หลุดพ้นชอบ)

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล เป็นผู้ควรชองเสพ

เสวิตัพพสูตรที่ ๑ จบ^๔

^๔ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๘๑๓/๓๗๗-๓๗๘.

๔. สรุป

บทนี้ การคบเพื่อนเป็นสิ่งสำคัญมาก เนื่องจากเพื่อนมีอิทธิพลต่อจิตใจและการกระทำของกันและกัน เพราะการคบคนเช่นใดย่อมจะเป็นคนเช่นนั้น การเรียนรู้วิธีการพัฒนาความสัมพันธ์ที่ดีเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น ก่อนอื่นต้องรู้ว่าทุกคนต้องการสิ่งใดบ้างในการเป็นเพื่อนกับใครสักคน สิ่งที่ทุกคนต้องการ ได้แก่ ความใส่ใจและเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน ความใส่ใจในเพื่อน คือ มีความต้องการที่จะรู้ว่ามียะอะไรเกิดขึ้นกับเขาบ้าง มีความสนใจในความคิดและความรู้สึกของเขา ต้องการรับรู้ในความล้มเหลวและความสำเร็จในชีวิตของเพื่อนคนนั้น ทุกคนชอบคนที่ให้ความสนใจในเรื่องราวของตัวเองอย่างจริงจัง และจะไม่อยากคบหากับคนที่สนใจแต่เรื่องของตัวเอง ไม่สนใจผู้อื่น

ข้อคิดตามหลักธรรม

๑. เพื่อนที่ดีจะทำให้มีแต่ความรู้สึที่ดีและมีความสุขเมื่อได้อยู่ร่วมกัน
๒. เพื่อนที่ดีจะคอยสร้างแรงบันดาลใจให้แก่กัน
๓. เพื่อนที่ดีจะสร้างแต่ความสุข
๔. เพื่อนที่ดี จะเป็นทั้งผู้ฟังและผู้ให้คำปรึกษาที่ดี
๕. เพื่อนที่ดีคือคนที่ไว้วางใจได้ในทุกเรื่อง
๖. เพื่อนที่ดีคือคนที่มีความสุขกายสุขใจใจที่ดี.

บทที่ ๕

นิสยวรรค: เจตนากรณียสูตร

เจตนากรณียสูตร เป็นพระสูตรที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถึงกรรมที่ไม่ต้องทำด้วยความตั้งใจของบุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล ไม่ต้องตั้งใจว่า ‘ขอให้ความไม่เดือดร้อนใจ ความปราโมทย์ ความอิมใจ ร่างกาย ความสุข ความตั้งใจมั่น ความหยั่งรู้เห็นตามความเป็นจริง ความเปื้อน่าย ความคลายกำหนด การทำให้แจ้งวิมุตติญาณทัสสนะ ดังนี้ ธรรมทั้งหลายย่อมหลั่งไหลไปสู่ธรรมทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายย่อมให้ธรรมทั้งหลายบริบูรณ์ เพื่อออกจากฝั่งนี้สู่ฝั่งโน้นเป็นธรรมดาอยู่นั่นเอง.

ตัวอย่าง

๑. บาลี

๒. เจตนากรณียสูตร

๒. “สีลวโต ภิกขเว สีลสมปนฺนสฺส น เจตนา ย กรณียํ ‘อวิปปฏิสาโร เม อุปฺปชฺชตุ’ติ. ฌมฺมตา เอสา ภิกขเว ยํ สีลวโต สีลสมปนฺนสฺส อวิปปฏิสาโร อุปฺปชฺชติ. อวิปปฏิสํวโร ภิกขเว น เจตนา ย กรณียํ ‘ปาโมชฺชํ เม อุปฺปชฺชตุ’ติ. ฌมฺมตา เอสา ภิกขเว ยํ อวิปปฏิสํวโร ปาโมชฺชํ ชายติ. ปมฺมุตฺตสฺส ภิกขเว น เจตนา ย กรณียํ ‘ปีติ เม อุปฺปชฺชตุ’ติ. ฌมฺมตา เอสา ภิกขเว ยํ ปมฺมุตฺตสฺส ปีติ อุปฺปชฺชติ. ปีติมนฺนสฺส ภิกขเว น เจตนา ย กรณียํ ‘กาโย เม ปสฺสสมฺภตุ’ติ. ฌมฺมตา เอสา ภิกขเว ยํ ปีติมนฺนสฺส กาโย ปสฺสสมฺภติ. ปสฺสทฺธกายนฺนสฺส ภิกขเว น เจตนา ย กรณียํ ‘สุขํ เวทียามิ’ติ. ฌมฺมตา เอสา ภิกขเว ยํ ปสฺสทฺธกาโย สุขํ เวทียติ. สุขินฺนสฺส ภิกขเว น เจตนา ย กรณียํ ‘จิตฺตํ เม สฺมาธิยตุ’ติ. ฌมฺมตา เอสา ภิกขเว ยํ สุขินฺน จิตฺตํ สฺมาธิยติ. สฺมาหิตสฺส ภิกขเว น เจตนา ย กรณียํ ‘ยถาภูตํ ชานามิ ปสฺสํ’ติ. ฌมฺมตา เอสา ภิกขเว ยํ สฺมาหิตโต ยถาภูตํ ชานาติ ปสฺสติ. ยถาภูตํ ภิกขเว ชานโต ปสฺสโต น เจตนา ย กรณียํ ‘นิพพิณฺทามิ วิรชฺชามิ’ติ. ฌมฺมตา เอสา ภิกขเว ยํ ยถาภูตํ ชานํ ปสฺสํ นิพพิณฺทติ วิรชฺชติ. นิพพิณฺนสฺส ภิกขเว วิรตฺตสฺส น เจตนา ย กรณียํ ‘วิมุตฺติญาณทสฺสนํ สจฺฉิกโรมิ’ติ. ฌมฺมตา เอสา ภิกขเว ยํ นิพพิณฺโน วิรตฺโต วิมุตฺติญาณทสฺสนํ สจฺฉิกโรติ.

“อิตฺติ โข ภิกขเว นิพพิทาวีราโค วิมุตฺติญาณทสฺสนนฺตโร วิมุตฺติญาณทสฺสนานิสฺสโร ยถาภูตญาณทสฺสนํ นิพพิทาวีราคตฺถํ นิพพิทาวีราคานิสฺสํ สฺมาธิ ยถาภูตญาณทสฺสนนฺตโร ยถาภูตญาณทสฺสนานิสฺสโร สุขํ สฺมาธตฺถํ สฺมาธานิสฺสํ ปสฺสทฺธิสฺสํ สุขตฺถา สุขานิสฺสา ปีติ ปสฺสทฺธตฺถา ปสฺสทฺธานิสฺสา ปาโมชฺชํ ปีตตฺถํ ปีตานิสฺสํ อวิปปฏิสาโร ปาโมชฺชตฺถโร ปาโมชฺชานิสฺโส กุสลานิ สฺลानิ อวิปปฏิสํวตฺถานิ อวิปปฏิสํวารานิสฺสานิ อิตฺติ โข ภิกขเว ฌมฺมา ฌมฺเม อภิสนฺเทนฺติ ฌมฺมา ฌมฺเม ปริปุเรนฺติ อปารํ ปารํ คมนายา”ติ. ทฺติยํ.

๒. การแปลคำต่อคำ

๒. เจตนากรณียสูตร – พระสูตรเป็นเครื่องแสดงซึ่งกรรมที่ไม่ต้องทำด้วยความตั้งใจ/

๒. “สีลวโต – ผู้มีศีล/ ภิกขเว – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ สีลสมปนฺนสฺส – ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล/ [ปุคฺคสฺส – อันบุคคล]/ น – หามิได้/ เจตนาย – ด้วยความตั้งใจ/ กรณีย – กิจที่ควรกระทำ/ ‘อวิปฺปฏิสาร์ – ความไม่เดือดร้อนใจ/ เม – แก่ข้าพเจ้า/ อุปฺปชฺชติ. – ขอจงเกิดขึ้น’ดังนี้/

ธมฺมา – เป็นธรรมดา/ เอสา – นั้น/ [ปพฺพา – ข้อ]/ ภิกขเว – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ ยํ – ไต/ สีลวโต – ผู้มีศีล/ สีลสมปนฺนสฺส – ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล/ [ปุคฺคสฺส – แก่บุคคล]/ อวิปฺปฏิสาร์ – ความไม่เดือดร้อนใจ/ อุปฺปชฺชติ. – ย่อมเกิดขึ้น/

“อวิปฺปฏิสาร์สส – ผู้มีความไม่เดือดร้อนใจ/ [ปุคฺคสฺส – แก่บุคคล]/ ภิกขเว – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ น – หามิได้/ เจตนาย – ด้วยความตั้งใจ/ กรณีย – กิจที่ควรกระทำ/ ‘ปาโมชฺชํ – ความเป็นแห่งบุคคลผู้บันเทิงทั่ว/ เม – แก่ข้าพเจ้า/ อุปฺปชฺชติ. – ขอจงเกิดขึ้น’ดังนี้/

ธมฺมา – เป็นธรรมดา/ เอสา – นั้น/ [ปพฺพา – ข้อ]/ ภิกขเว – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ ยํ – ไต/ อวิปฺปฏิสาร์สส – ผู้มีความไม่เดือดร้อนใจ/ [ปุคฺคสฺส – แก่บุคคล]/ ปาโมชฺชํ – ความเป็นแห่งบุคคลผู้บันเทิงทั่ว/ อุปฺปชฺชติ. – ย่อมเกิดขึ้น/

“ปมฺุทิตสฺส – ผู้บันเทิงทั่วแล้ว/ [ปุคฺคสฺส – อันบุคคล]/ ภิกขเว – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ น – หามิได้/ เจตนาย – ด้วยความตั้งใจ/ กรณีย – กิจที่ควรกระทำ/ ‘ปีติ – ความอิ่มใจ/ เม – แก่ข้าพเจ้า/ อุปฺปชฺชติ. – ขอจงเกิดขึ้น’ดังนี้/

ธมฺมา – เป็นธรรมดา/ เอสา – นั้น/ [ปพฺพา – ข้อ]/ ภิกขเว – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ ยํ – ไต/ ปมฺุทิตสฺส – ผู้บันเทิงทั่วแล้ว/ [ปุคฺคสฺส – แก่บุคคล]/ ปีติ – ความอิ่มใจ/ อุปฺปชฺชติ. – ย่อมเกิดขึ้น/

“ปีติมนสฺส – ผู้มีใจที่ไปร่วมกันแล้วด้วยความอิ่มใจ/ [ปุคฺคสฺส – อันบุคคล]/ ภิกขเว – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ น – หามิได้/ เจตนาย – ด้วยความตั้งใจ/ กรณีย – กิจที่ควรกระทำ/ ‘กาโย – ร่างกาย/ เม – แก่ข้าพเจ้า/ ปสฺสมภฺติ. – ขอจงระงับ’ดังนี้/

ธมฺมา – เป็นธรรมดา/ เอสา – นั้น/ [ปพฺพา – ข้อ]/ ภิกขเว – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ ยํ – ไต/ ปีติมนสฺส – ผู้มีใจที่ไปร่วมกันแล้วด้วยความอิ่มใจ/ [ปุคฺคสฺส – ของบุคคล]/ กาโย – ร่างกาย/ ปสฺสมภฺติ. – ย่อมระงับ/

“ปสฺสทฺทกายสฺส – ผู้มีร่างกายระงับแล้ว/ [ปุคฺคสฺส – อันบุคคล]/ ภิกขเว – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ น – หามิได้/ เจตนาย – ด้วยความตั้งใจ/ กรณีย – กิจที่ควรกระทำ/ ‘สุขํ – ซึ่งความสุข/ เวทียามิ. – ย่อมรู้’ดังนี้/

ธมฺมา – เป็นธรรมดา/ เอสา – นั้น/ [ปพฺพา – ข้อ]/ ภิกขเว – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ ยํ – ไต/ [อริยสาวโก – สาวกผู้ประเสริฐ]/ สุขํ – ซึ่งความสุข/ เวทียติ. – ย่อมได้รับ/

“สุจิโน – ผู้มีความสุข/ [ปุคฺคสฺส – อันบุคคล]/ ภิกขเว – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ น – หามิได้/ เจตนาย – ด้วยความตั้งใจ/ กรณีย – กิจที่ควรกระทำ/ ‘จิตฺตํ – จิต/ เม – ของข้าพเจ้า/ สมာธิยติ. – ขอจงตั้งมั่น’ดังนี้/

ธมฺมา – เป็นธรรมดา/ เอสา – นั้น/ [ปพฺพา – ข้อ]/ ภิกขเว – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ ยํ – ไต/ สุจิโน – ผู้มีความสุข/ [ปุคฺคสฺส – ของบุคคล]/ จิตฺตํ – จิต/ สมာธิยติ. – ย่อมตั้งมั่นพร้อมยิ่ง/

“สมาหิตสส – ผู้ตั้งมั่นพร้อมยิ่งแล้ว/ [บุคคสส – อันบุคคล]/ ภิกขเว – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ น – หามิได้/ เจตนาย – ด้วยความตั้งใจ/ กรณีย – กิจที่ควรกระทำ/ ‘ยถาภูต – ตามความเป็นจริงอย่างไร/ ชานามิ – ย่อมรู้/ ปสสามิ’ติ. – ย่อมเห็น’ดังนี้/

ธมมตา – เป็นธรรมา/ เอสา – นั้น/ [ปพพา – ข้อ]/ ภิกขเว – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ ย – ไต/ สมาหิต – เป็นผู้ตั้งมั่นพร้อมยิ่งแล้ว/ ยถาภูต – ตามความเป็นจริงอย่างไร/ ชานาติ – ย่อมรู้/ ปสสติ. – ย่อมเห็น/ ยถาภูต – ตามความเป็นจริงอย่างไร/ ภิกขเว – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ ชานโต – ผู้รู้/ ปสสโต – ผู้เห็นอยู่/ [บุคคสส – อันบุคคล]/ น – หามิได้/ เจตนาย – ด้วยความตั้งใจ/ กรณีย – กิจที่ควรกระทำ/ ‘นิพพิณฑามิ – ย่อมเบื่อหน่าย/ วิรชขามิ’ติ. – ย่อมคลายกำหนด’ดังนี้/

ธมมตา – เป็นธรรมา/ เอสา – นั้น/ [ปพพา – ข้อ]/ ภิกขเว – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ ย – ไต/ [บุคคโล – บุคคล]/ ยถาภูต – ตามความเป็นจริงอย่างไร/ ชาน – เมื่อรู้/ ปส – เมื่อเห็น/ นิพพิณฑติ. – ย่อมเบื่อหน่าย/ วิรชขติ. – ย่อมคลายกำหนด/

“นิพพิณนสส – ผู้เบื่อหน่ายแล้ว/ [บุคคสส – อันบุคคล]/ ภิกขเว – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ น – หามิได้/ เจตนาย – ด้วยความตั้งใจ/ กรณีย – กิจที่ควรกระทำ/ ‘วิรชขามิ’ติ. – ย่อมคลายกำหนด’ดังนี้/

ธมมตา – เป็นธรรมา/ เอสา – นั้น/ [ปพพา – ข้อ]/ ภิกขเว – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ ย – ไต/ นิพพิณโน – ผู้เบื่อหน่ายแล้ว/ [บุคคโล – บุคคล]/ วิรชขติ. – ย่อมคลายกำหนด/

“วิรุตตสส – ผู้คลายกำหนดแล้ว/ [บุคคสส – อันบุคคล]/ ภิกขเว – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ น – หามิได้/ เจตนาย – ด้วยความตั้งใจ/ กรณีย – กิจที่ควรกระทำ/ ‘วิมุตติญาณทสน – ซึ่งความหยั่งรู้และความเห็นในความหลุดพ้นโดยพิเศษ/ สจจิกโรมิ’ติ. – จะกระทำให้แจ้ง’ดังนี้/

ธมมตา – เป็นธรรมา/ เอสา – นั้น/ [ปพพา – ข้อ]/ ภิกขเว – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ ย – ไต/ วิรุตโต – ผู้คลายกำหนดแล้ว/ [บุคคโล – บุคคล]/ วิมุตติญาณทสน – ซึ่งความหยั่งรู้และความเห็นในความหลุดพ้นโดยพิเศษ/ สจจิกโรติ. – ย่อมกระทำให้แจ้ง/

“อติ โข – ด้วยประการฉะนี้แล/ ภิกขเว – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ วิราโค – ความคลายกำหนด/ วิมุตติญาณทสนตโต – เป็นธรรมที่มีความหยั่งรู้และความเห็นในความหลุดพ้นโดยพิเศษเป็นประโยชน์/ วิมุตติญาณทสนานิสโส. – เป็นธรรมที่มีความหยั่งรู้และความเห็นในความหลุดพ้นโดยพิเศษเป็นอานิสงส์/

นิพพิทา – ความเบื่อหน่าย/ วิราคตถา – เป็นธรรมที่มีความคลายกำหนดเป็นประโยชน์/ วิราคานิสสา – เป็นธรรมที่มีความคลายกำหนดเป็นอานิสงส์/

ยถาภูตญาณทสน – ความเห็นเป็นเครื่องหยั่งรู้ตามความเป็นจริง/ นิพพิทตถ – เป็นธรรมที่มีความเบื่อหน่ายเป็นประโยชน์/ นิพพิทานิสส. – เป็นธรรมที่มีความเบื่อหน่ายเป็นอานิสงส์/

สมาธิ – ความตั้งมั่นพร้อมยิ่ง/ ยถาภูตญาณทสนตโต – เป็นธรรมที่มีความเห็นเป็นเครื่องหยั่งรู้ตามความเป็นจริงเป็นประโยชน์/ ยถาภูตญาณทสนานิสโส – เป็นธรรมที่มีความเห็นเป็นเครื่องหยั่งรู้ตามความเป็นจริงเป็นอานิสงส์/

สุข – ความสุข/ **สมารถ** – เป็นธรรมที่มีความตั้งมั่นพร้อมยังเป็นประโยชน์/ **สมาทานิสสร** – เป็นธรรมที่มีความตั้งมั่นพร้อมยังเป็นอานิสงส์/

ปสฺสทฺธิ – ความระงับ/ **สุขตฺถา** – เป็นธรรมที่มีความสุขเป็นประโยชน์/ **สุขานิสฺสา** – เป็นธรรมที่มีความสุขเป็นอานิสงส์/

ปีติ – ความอิ่มใจ/ **ปสฺสทฺธตฺถา** – เป็นธรรมที่มีความระงับเป็นประโยชน์/ **ปสฺสทฺธานิสฺสา** – เป็นธรรมที่มีความระงับเป็นอานิสงส์/

ปาโมขฺข – ความเป็นแห่งบุคคลผู้บันเทิงทั่ว/ **ปีตต** – เป็นธรรมที่มีความอิ่มใจเป็นประโยชน์/ **ปีตานิสสร** – เป็นธรรมที่มีความอิ่มใจเป็นอานิสงส์/

อวิปฺปฏิสํวโร – ความไม่เดือดร้อนใจ/ **ปาโมขฺชตฺถอ** – เป็นธรรมที่มีความเป็นแห่งบุคคลผู้บันเทิงทั่วเป็นประโยชน์/ **ปาโมขฺชานิสฺโส** – เป็นธรรมที่มีความเป็นแห่งบุคคลผู้บันเทิงทั่วเป็นอานิสงส์/

กุสฺสลา – ที่เป็นกุศล/ **สีลา** – ศีลทั้งหลาย/ **อวิปฺปฏิสํวรา** – เป็นธรรมที่มีความไม่เดือดร้อนใจเป็นประโยชน์/ **อวิปฺปฏิสํวารานิสฺสา** – เป็นธรรมที่มีความไม่เดือดร้อนใจเป็นอานิสงส์/

อิตฺติ – ด้วยประการฉะนี้แล/ **ภิกฺขเว** – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ **ธมฺมา** – ธรรมทั้งหลาย/ **ธมฺเม** – ซึ่งธรรมทั้งหลาย/ **อภิสฺสเน** – ย่อมหลังไหล/ **ธมฺมา** – ธรรมทั้งหลาย/ **ธมฺเม** – ยังธรรมทั้งหลาย/ **ปริปุเร** – ย่อมให้เต็มโดยรอบ/ **อปารา** – จากฝั่งนี้/ **ปาริ** – สู่ฝั่งโน้น/ **คมนา** – “ติ” – เพื่อการไป” ดังนี้แล/

ทุติย – ที่ ๒/ **[เจตนากรณียสูตร]** – เจตนากรณียสูตร/ **นิฏฺฐิต** – จบแล้ว/

๓. การแปลโดยความ

๒. เจตนากรณียสูตร ว่าด้วยกรรมที่ไม่ต้องทำด้วยความตั้งใจ

[๒] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล ไม่ต้องตั้งใจว่า “ขอวิปปฏิสารจงเกิดขึ้นแก่เรา” การที่วิปปฏิสารเกิดขึ้นแก่บุคคล ผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีลนี้ เป็นธรรมดา

บุคคลผู้มีวิปปฏิสารไม่ต้องตั้งใจว่า “ขอปราโมทย์จงเกิดขึ้นแก่เรา” การที่ปราโมทย์เกิดขึ้นแก่บุคคลผู้มีวิปปฏิสารนี้ เป็นธรรมดา

บุคคลผู้มีปราโมทย์ไม่ต้องตั้งใจว่า “ขอปีติจงเกิดขึ้นแก่เรา” การที่ปีติเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้มีปราโมทย์นี้ เป็นธรรมดา

บุคคลผู้มีใจประกอบด้วยปีติไม่ต้องตั้งใจว่า “ขอกายของเราจงสงบ” การที่บุคคลผู้มีใจประกอบด้วยปีติมีกายสงบนี้ เป็นธรรมดา

บุคคลผู้มีกายสงบไม่ต้องตั้งใจว่า “ขอเราจงเสวยสุข” การที่บุคคลผู้มีกายสงบเสวยสุขนี้ เป็นธรรมดา

บุคคลผู้มีสุขไม่ต้องตั้งใจว่า “ขอจิตของเราจงเป็นสมาธิ” การที่บุคคลผู้มีสุขมีจิตเป็นสมาธินี้ เป็นธรรมดา

บุคคลผู้มีจิตเป็นสมาธิไม่ต้องตั้งใจว่า “ขอเราจงรู้เห็นตามความเป็นจริง” การที่บุคคลผู้มีจิตเป็นสมาธิรู้เห็นตามความเป็นจริงนี้ เป็นธรรมดา

บุคคลผู้รู้เห็นตามความเป็นจริงไม่ต้องตั้งใจว่า “ขอเราจงเปื้อน่ายคลายกำหนด” การที่บุคคลผู้รู้เห็นตามความเป็นจริงเปื้อน่ายคลายกำหนดนี้ เป็นธรรมดา

บุคคลผู้เปื้อน่ายคลายกำหนดไม่ต้องตั้งใจว่า “ขอเราจงทำให้แจ้งวิมุตติญาณทัสสนะ” การที่บุคคลผู้เปื้อน่ายคลายกำหนดทำให้แจ้งวิมุตติญาณทัสสนะนี้ เป็นธรรมดา

นิพพิทาและวิราคะมีวิมุตติญาณทัสสนะเป็นผล มีวิมุตติญาณทัสสนะเป็น อานิสงส์ ยถาภูตญาณทัสสนะมีนิพพิทาและวิราคะเป็นผล มีนิพพิทาและวิราคะเป็นอานิสงส์ สมาธิมียถาภูตญาณทัสสนะเป็นผล มียถาภูตญาณทัสสนะเป็นอานิสงส์ สุขมีสมาธิเป็นผล มีสมาธิเป็นอานิสงส์ ปัสสัทธิมีสุขเป็นผล มีสุขเป็นอานิสงส์ ปิติมีปัสสัทธิเป็นผล มีปัสสัทธิเป็นอานิสงส์ ปราโมทย์มีปิติเป็นผล มีปิติเป็นอานิสงส์ อวิปปฏิสารมีปราโมทย์เป็นผล มีปราโมทย์เป็นอานิสงส์ ศีลที่เป็นกุศลมีอวิปปฏิสารเป็นผล มีอวิปปฏิสารเป็นอานิสงส์

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายย่อมหลั่งไหลไปสู่ธรรมทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายย่อมให้ธรรมทั้งหลายบริบูรณ์ เพื่อออกจากฝั่งนี้สู่ฝั่งโน้นอย่างนี้แล

เจตนากรณียสูตรที่ ๒ จบ.^๕

๔. สรุป

เจตนากรณียสูตรเป็นพระสูตรว่าด้วยกรรมที่ไม่ต้องทำด้วยเจตนา หมายความว่า ธรรมที่เกิดขึ้นตามเหตุปัจจัย โดยไม่ต้องตั้งความปรารถนาให้เกิดขึ้น เช่น เมื่อศีลบริสุทธื ความไม่เดือดร้อนใจจึงเกิดขึ้น พระสังคีติกาจารย์จัดไว้ในพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต อานิสงส์วรรค พระสูตรนี้มีเนื้อหาที่แสดงหลักธรรม 10 ประการ ได้แก่ ศีล อวิปปฏิสาร ปราโมทย์ ปิติ กายปัสสัทธิ สุข สมาธิ ยถาภูตญาณทัสสนะ นิพพิทาวีราคะ และวิมุตติญาณทัสสนะ ซึ่งหลักธรรมเหล่านี้เป็นเหตุให้ธรรมทั้งหลายบริบูรณ์ เพื่อถึงความสิ้นทุกข์หลุดพ้นจากวัฏฏะ 3 คือ กิเลสวัฏฏ์ กัมมวัฏฏ์ และวิปากวัฏฏ์

ข้อคิดตามหลักธรรม

ยถาภูตญาณทัสสนะ นิพพิทาวีราคะ และวิมุตติญาณทัสสนะ เป็นกระบวนการพัฒนาปัญญาโดยอาศัยการพิจารณาอารมณ์วิปัสสนากรรมฐาน คือ รูปนามที่เกิดจากการพิจารณาองค์ธรรมสมาธิ เห็นรูปนามตามความเป็นจริง โดยความเป็นพระไตรลักษณ์จนเข้าสู่ความพ้นทุกข์ หลักการดังกล่าวนี้สามารถยืนยันได้ว่าเป็นพระสูตรที่แสดงแนวทางการเจริญวิปัสสนาแบบสมถยานิก คือ การเจริญสมถะก่อนการเจริญวิปัสสนา โดยพบว่าวิธีการปฏิบัติที่เริ่มต้นด้วยสีลานุสสติกรรมฐานจนถึงการบรรลุธรรม มีพระอริยบุคคลที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระอูตติยะ พระปัญจสีลสมาทานิยะ และพระจิตตคุดตะ เป็นต้น.

^๕ ส.ม. (ไทย) ๒๔/๒/๓๙๑-๓๙๑๒.